

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

«Наука, культура та освіта в період гетьманату П. Скоропадського»

Студента 4 курсу, групи СОІ-42
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (історія)»

Щербана Віталія Богдановича

Керівник:

Професор кафедри етнології і
археології,

доктор історичних наук, професор

Кугутяк Микола Васильович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Королько Андрій Зіновійович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Національно-культурна політика в період гетьманату П. Скоропадського.....	8
РОЗДІЛ 2. Науково-освітня система Української Держави.....	21
РОЗДІЛ 3. Використання результатів дослідження на уроках з історії	44
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розгорнутий процес національного та культурного розвитку Української держави, який ішов разом із подіями воєнного, національного та політичного характеру, відкрив нову сторінку у розвитку української культури. Революційні події, започаткування Центральної Ради, а згодом і Гетьманату Скоропадського мали неабиякий вплив на будівництво Української держави.

Охоплення українською національною освітою найширших народних мас та їх українізація і були найпершим та найголовнішим завданням цього періоду. У час громадянської війни та збройного протистояння різних політичних сил Центральна Рада та Гетьмана Скоропадського зробили дуже багато на культурно-освітній ниві.

Їх реформи відбувалися упродовж майже двох років свого існування, процес українізації науково-освітньої сфери відбувався у досить складних соціально-економічних умовах. У освітньому русі в Україні була вагома практика. Усі реформи та інституції у галузі освіти, науки, культури, які втілювалися у життя протягом 1918р. були засновані на фундаментальних розробках, що були ініційовані громадським утворенням — Всеукраїнською учительською спілкою.

Процес становлення системи освіти, яка була б національною за змістом та формою відбувався у часи виборювання державності. Дослідження початкового етапу українізації школи, який відбувався в часи гетьманату Скоропадського, у широкому його значенні через недостатні висвітлення даної проблеми в історичній науці, з'ясування можливостей застосування попереднього досвіду у будівництві національної школи на сучасному етапі і обумовлюють актуальність теми дослідження.

Мета роботи полягає у відтворенні процесів послідовного зародження національної системи освіти, науки та культури Української Держави гетьмана Павла Скоропадського у 1918р., а також розкриття методологічних аспектів

вибору та історичної обумовленості пропагованих в часи Гетьманату Скоропадського перспектив розвитку та українізації освітньої та наукової галузі.

Відповідно до мети, було поставлено наступні **завдання**:

- з'ясувати та дослідити діяльність урядів Української держави щодо культурно-освітньої сфери;
- проаналізувати досягнення вчених та їх роль у становленні і розвитку української науки;
- виокремити здобутки українських митців у галузі культури;
- простежити процес українізації загальноосвітніх шкіл початкової, середньої ланок та вищої освіти;
- проаналізувати розвиток українського друкарства, крізь призму підготовки підручників і забезпечення ними шкіл та визначити їх роль у формуванні нового змісту освіти та науки;
- з'ясувати можливості використання зібраного й опрацьованого матеріалу в шкільній освіті.

Об'єкт дослідження - наука, культура та освіта в часи Гетьманату Скоропадського.

Предметом дослідження виступають загальні закономірності і процеси у сферах освіти, науки та культури, здійснені урядами Української Держави впродовж 29 квітня 1918р. - 14 грудня 1918р., головні напрямки і тенденції розвитку, методичні аспекти використання матеріалів дослідження в практичній роботі вчителя загально-освітнього навчального закладу.

Хронологічні межі бакалаврської роботи охоплює добу правління гетьмана Павла Скоропадського з 29 квітня до 14 грудня 1918 р.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Української Держави періоду Гетьманату (територія Центральної, Східної та Південної України зі столицею в Києві).

Ступінь наукової розробки проблеми. Проведений послідовний і неупереджений аналіз джерел, досліджень і публікацій, у яких було започатковано розв'язання цієї проблеми і на які можна опиратися при даному

дослідженні, засвідчив, що заявлена тема потребує подальшого фахового вивчення. Назвемо лише найважливіші, праці, які дотичні до цієї важливої українознавчої теми.

Зокрема це: збірник «Українська Держава (квітень–грудень 1918 року). Документи і матеріали» [4] подано великий комплекс документів вищих органів влади Української Держави: закони, розпорядження, накази Гетьмана Павла Скоропадського, уряду, міністерств. Вони відображають складний процес національного державотворення, що базувався на засадах консервативної ідеології, його обумовленість іноземною військовою окупацією і пережитками імперської російської спадщини. У другому томі публікуються Гетьманські грамоти, закони, постанови, накази та інші документи владних політико-адміністративних структур.

Інший учасник тогочасних подій Войнаренко Остап, у вступному слові до своєї праці «З гетьманських часів: спогади самовидця з року 1918» [8] вказує, що «бувши очевидцем і учасником подій на Україні з років 1917-1920, автор оцих спогадів взяв за перо, щоб пригадати старшим, а розповісти молодшим так, як ці події відбувалися, а не так, як це брехливо для особистих і партійних цілей перекручується. ...при цій нагоді кличемо наочних свідків тодішніх подій, що брали в них участь як державні мужі, ще живих: професора Дмитра Дорошенка, д-ра Лонгина Цегельського, Сергія Шемета, члена Директорії Атанаса Андрієвського та других, дати свідоцтво історичній правді, щоб молоде покоління не збивалося на манівці брехливою, тенденційною і несовісною пропагандою та не брало собі державних руїників за зразок у державнім будівництві» (зі вступного слова) [8, с. 5–6].

Об'єктивно відтворити тогочасну суспільно-політичну ситуацію допомагає трьох томний мемуарно-публіцистичний твір «Відродження нації» [7] В. Винниченка – українського громадсько-політичного і державного діяча, голови Генерального Секретаріату за часів Центральної Ради, Голови Директорії. В. Винниченко написав цю працю протягом 1919–1920 рр., де виклав особисті погляди на національно-визвольну українську революцію. У своїх

політичних вподобаннях він коливався між українською національною самостійницькою платформою і концепцією української радянської республіки. За словами самого автора, «я не хочу писати історії в академічному значінню цього слова. Це мають пізніше зробити фахові дослідувачі».

Видатний українець Микита Юхимович Шаповал відомий в історії світової культури як вчений-соціолог, політичний і держаний діяч, поет і літературний критик, залишив після себе спогади «Гетьманщина і Директорія. Спогади» [16]. Будучи безпосереднім учасником тогочасних суспільно-політичних подій він подає детальну інформацію про їх перебіг.

Методологічною основою роботи є принцип історизму, об'єктивності, достовірності у висвітленні поставлених питань у дослідженні проблеми. Емпіричні методи: індукція та дедукція – перехід від окремого до загального у процесі формулювання висновків про особливості досліджуваного предмета загалом та застосування загальних положень під час аналізу окремого; історичні методи: історико-системний метод – поглиблення історичних досліджень, як з точки зору цілісного охоплення історичної дійсності, яка вивчається, так і з точки зору розкриття внутрішніх механізмів функціонування і розвитку, історико-типологічний – використовується з метою впорядкування і узагальнення історичних фактів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- зроблено спробу комплексного аналізу (на основі джерельної бази та надбань історіографії) культурно-освітньої політики Гетьманату;
- конкретизовано особливості розвитку освіти і науки в період Української Держави.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання даного матеріалу при підготовці до семінарських занять та лекцій, а також при підготовці до уроків під час проходження педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження матеріалів роботи відбулася на Звітній науковій конференції студентів підсекції історії України і методики викладання історії, яка відбулася 7 квітня 2022 року

Структура даного дослідження включає: вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. **Обсяг роботи складає 94 сторінок.** **Джерельна база** складається з 71 найменування.

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО

П. Скоропадський хотів будувати громадянську державу, а не національну. Гетьман заперечливо ставився до ухваленого Центральною Радою закону про національно-персональну автономію. Негативно відносився до того, що УНР відповідає за діяльність трьох національних міністерств: польського, російського та єврейського. Верхівка Гетьманату також передбачала ймовірність розширення міністерств, оскільки друга стаття постанови надала автономію білорусам, богемам, молдаванам, німцям, грекам і болгарам. У перспективі, в Україні могло б бути десять національних міністерств, які повинні мати Національні спілки цих етнічних груп. П. Скоропадський чинив опір десятій і дев'ятій статтям цього закону, які підтверджували Національні союзи органами управління. Результатом є 9 липня 1918 р., коли Гетьманська влада скасувала законодавство про національно-персональну автономію [3, с. 57].

Проте, скасовуючи закон національно-персональної автономії, влада кожної нації зберігала за собою право розвивати власну культуру всередині держави. Національна культура також не впустила можливості для всебічного розвитку. Міністерство освіти України поставило єдину умову, щоб українознавство викладалось у навчальних закладах національних меншин України, як і в усіх інших.

Німецькі школи, підтримувані (не тільки фінансово) австро-німецькою владою, знаходились в хороших умовах. Це можна пояснити тим, що в деяких навчальних закладах поруч з українською та російською мовою навчання, була третя – німецька.

Українська академія наук володіла цілою низкою науково-дослідних підрозділів, інституцій та установ. Серед них існували: національна бібліотека, інститут демографії, інститут фізики, ботанічний і акліматизаційний сади, інститут прикладної механіки та ін. Існувала УАН, як і всі її установи та

підрозділи, за допомогою асигнувань, а саме тих, які виділялись з державного бюджету. Не забувало вище керівництво також фінансувати обладнання та науково-дослідну роботу [27, с. 67].

Національна бібліотека Української Держави була в підпорядкуванні Академії наук (Додаток А). В якій, відповідно із законом від 2 серпня 1918 р. про створення фонду національної бібліотеки, повинні б бути зібрані всі друковані та рукописні пам'ятки. У листопаді 1918 р. тимчасовим комітетом, що займався заснуванням бібліотеки, був складений чіткий план дій організації Національної бібліотеки. Проблемою було те, що широка публіка пояснювала слово «національна» в назві бібліотеки, як «націоналістична», спільне зібрання Академії наук 3 травня 1919 р. затвердило документ тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки про зміну назви на Всенародну бібліотеку України. Станом на 1919 р. Всенародна бібліотека України володіла книгозбіркою до 300 тис. томів. Під час перших двох років Всенародна бібліотека не мала стабільного приміщення та була вимушена вісім раз переїжджати із одного місця на інше. Всенародна бібліотека України тільки в другій половині 1920 р. дістала частину будинку колишньої 1-ї гімназії для свого приміщення [38, с. 136].

Гетьманат підтримував бібліотечну справу і фінансово. Лише на відбудову бібліотеки в Київському університеті уряд надав 500 тис. карбованців у липні і 300 тис. карбованців у жовтні 1918.

Також, на громадську бібліотеку у Харкові було виділено майже 13.5 тис. карбованців. Разом із розбудовою українських університетів відбувався розвиток бібліотечної справи. Це все сприяло покращенню умов навчання в університетах.

Проект міністра освіти УНР В. Прокоповича планував надати на видання підручників українською мовою 10 млн. карбованців. Проте гетьманський уряд асигнував лише 2 млн., та незважаючи на це видавнича справа досить активно розвивалася. Кількість періодичної преси в українській державі значно зростала. В 1918р. українська преса налічувала всього 83 періодичних органи, українською мовою видавалися 1084 книги, 56 — іншими мовами та 386 російською мовою,

всього видавалося 1525 назв книжок. Крім того, видавалися шкільні підручники для середніх і початкових шкіл. Це свідчить про високий рівень розвитку видавничої справи. Варто зазначити, що протягом цього часу створювалися нові видавничі об'єднання, випускалася велика кількість газет, навчальних та художніх книг, це більшою мірою показувало попит та збільшувало рівень освіченості населення [31, с. 196].

Для дітей друкувалася не тільки навчальна література, але і науково-популярна, художня (Додаток Б).

1 млн. карбованців було виділено на Державне видавництво, яке було створене у травні. Більше 2 млн. шкільних підручників було надруковано з 15 травня по 15 вересня 1918р. Навіть для нинішніх українських реалій, заходи гетьманської адміністрації в галузі підтримки національного книгодрукування залишаються показовими. Всі надходження спрямовувалися виключно на розвиток галузі, а державні видавництва не оподатковувалися. Постанова уряду від 24 вересня скасовувала будь-які митні збори з державного книгодрукування. Саме завдяки даній політиці гетьманату Української Держави було створено та відкрито 78 нових друкарень [34].

3 відділи при міністерстві освіти зробили значний вклад у розвиток та зміцнення культури українського народу, а саме відділ охорони пам'яток старовини, архівно-бібліотечний та відділ пластичних мистецтв. В період існування гетьманської держави відділ пластичних мистецтв складався із 5 секцій:

1. Секція охорони археологічних пам'яток;
2. Секція охорони історичних та мистецьких пам'яток. Даний відділ заснував інститут тимчасового комісаріату із охорони пам'яток старовини у губернії чи повітах. До функцій відділу охорони пам'яток старовини та мистецтва входило: забезпечувати захист пам'яток минулого, реставрувати їх, описувати, фотографувати;
3. Секція музею. Секція музею керувала питаннями створення та популяризації музеїв України, особливо це стосувалося провінції, також

підтримувала існуючі музеї, допомагала речами для збільшення експозиції музеїв та надавала кошти;

4. Секція реєстрації пам'яток. На дану секцію покладалося одне з найважливіших завдань комітету, а саме реєстрація пам'яток мистецтва та старовини, також вони займалися систематизацією карточних каталогів. Тут складався у відповідній бібліотеці фотографічний архів усіх пам'яток;

5. Секція експедицій відповідала за систематичний опис пам'яток України. Цей відділ слугував для утворення місцевих комітетів, видавав обіжники загального змісту. Саме тут склалися законопроекти, які стосувалися охорони пам'яток, тут влаштовували курси вистави, а також з'їзд спеціалістів [25, с. 109].

План загальної архівної реформи України розробляли у архівно-бібліотечному відділі управління мистецтв та національної культури. Функція даної реформи полягала в тому, щоб мати можливість зберегти від знищення архівні матеріали. Вона передбачала, що усі справи архівів з різних відомств, які були потрібними для діловодства, мусили стати власністю Української держави, в особі її головного управління мистецтва та національної культури, а також і тих інституцій, які будуть створені в подальшому. Національний архів Української Держави повинен був знаходитися у місті Києві, а губернські архівні комісії на місцях.

Ключовою подією у культурно-просвітньому житті Української Держави було створення Міністерства віросповідання. Прихильник автокефалії Української церкви професор В. Зінковський став 1-м очільником Міністерства віросповідання. Дане Міністерство було органом, що захищав релігійні права на території гетьманату. У червні 1918р. відбувся церковний собор, на якому В. Зінковський проголосив Декларацію у якій вказувалося, що у самостійній державі повинна бути і самостійна церква, тобто автокефалія Української церкви. Це є не просто церковною, але і національною необхідністю. В. Зінковський наголошував, що таке рішення та така непохитна думка прийнята

урядом Української держави є ключовою, а Українська церква повинна стати автокефальною [46, с. 56].

Також важливим у цей період стала активізація української періодичної преси, а саме фахової, релігійної, селянської, земської, кооперативної. Осінню 1918р. на території України виходили 83 часописи українською мовою, такі показники були в даних тогочасних друкованих органів. Варто звернути увагу на те, що газети видавалися уже і у повітових осередках, а не тільки в губернських центрах. В той час почався вихід студентських, дитячих, школярських, педагогічних часописів, що було новим явищем для України [37, с. 6].

Варто сказати, що у характеристиці головних напрямів роботи гетьманського уряду у сфері культурно-освітнього життя вказує її схожість з політикою Центральної Ради. Розвиток науки, бібліотечної справи, музичного та образотворчого мистецтва, збільшення кількості видавництв української книги та періодики, реформування освіти, поширення та популяризація української мови — це все було у планах гетьманату П. Скоропадського. Центральна рада ставила в пріоритеті аналогічні питання. Особливо, ключове значення вона надавала відродження української мови.

Реформи, які започаткувала і ще Центральна Рада продовжували розвиватися в Україні за часів гетьманату Павла Скоропадського (Додаток В).

Тільки прийшовши до влади, у «Законі про тимчасовий устрій», Скоропадський заявив про вагоме місце в українському житті православної церкви. Проте гетьман обіцяв, що усі хто не належить до православної віри, але є громадянами Української Держави, а також усі хто мешкає на території України користується вільним відправленням їхньої віри.

Політикою гетьманського уряду було створено Міністерство віросповідання. Воно існувало для підтримання відносин з усіма церквами, які були у цей час на території гетьманської держави. Спеціальним законодавством уряд врегульовував різні сторони релігійного життя, а також відносини між державними установами та церквою [48, с. 36].

Православна церква отримала підтримку держави, також держава гарантувала православній церкві вшанування її головних свят. Посади духовенства прирівнювалися до державної служби, також вони звільнялися від військової служби, а церковним організаціям надавався статус юридичних осіб. Церковні метричні книги, де реєстрували народження, шлюб, смерть, прирівнювали до актів цивільного стану. Також православній церкві надали суверенітет у питаннях вирішення свого внутрішнього життя.

Вагомим кроком було доручення Міністерству віросповідань розробити програму для навчання закону Божого у всіх державних школах. В цей час у міністерстві народної освіти була утворена комісія, якій доручили розглядати навчальні програми та підручники для викладання закону Божого, а також історії церкви в українських школах, на конкурсній основі.

У Міністерстві віросповідань активно вирішували нагальні питання у функціонуванні Київської духовної академії. У Міністерстві було розроблено новий документ, який передбачав поєднання автономії внутрішнього життя з адміністративною залежністю від Міністерства віросповідань і канонічною залежністю від митрополита Київського. Це був так званий новий статут академії. Відповідно до даного положення в Київській духовній академії запроваджувалися обов'язкові курси: курси історії України, історії української церкви, літератури, української мови та права. В цей час православна церква отримала від держави фінансову підтримку на суму 11 млн. карбованців [36, с. 62].

Підтримуючи розвиток православної церкви гетьманський уряд сподівався на її підтримку у відповідь. Варто наголосити, що уряд Скоропадського очікував від керівництва російської православної церкви підтримки у ідеї про автокефалію українського православ'я в Українській Державі. На жаль, дані сподівання не були увінчані успіхом, якщо у ставленні до Скоропадського, як помазаника Божого, так і до його гетьманської держави більшість керівництва російської православної церкви проявляли лояльність, то спроби українізувати церкву та надати їй автокефальний статус зазнали поразки.

Через таку ситуацію з відношенням керівництва російської православної церкви у червні 1918 р., була відкрита 2-а сесія Всеукраїнського православного Собору. На її проведенні наполягали члени Всеукраїнської православної церковної ради. За результатами даної сесії було виявлено проросійську орієнтацію переважної частини єпископів. А уже у вересні 1918р. Всеросійським помісним собором затверджено «Положення про вищу церковну владу в Україні», це положення визнавало Українську православну церкву автономною (УЦП) [52, с. 69].

Наступна сесія Всеукраїнського собору розпочала свою роботу у жовтні 1918р. О. Лотоцькому, міністру віросповідання, було доручено виступити перед делегатами. У своєму виступі, він сформулював бачення гетьманською владою статусу становища Української православної церкви. О. Лотоцький заявляв, що основною засадою Української центральної влади є те, що у самостійної держави повинна бути і самостійна церква. Він акцентував увагу на тому, що жоден уряд не зможе погодитися на те, щоб керівництво церковною владою перебувало у іншій державі.

«Українська церква повинна стати автокефальною під керівництвом київського митрополита та у канонічному зв'язку з іншими самостійними церквами. Автокефалія Української церкви є необхідністю не тільки церковною, але і національною. Це нагальна потреба нашої церкви, заявляв Лотоцький, — а також нашої Держави та нашої нації».

Однак подальший розвиток подій не дозволив здійснити це. Документом, який кардинально змінював політичний курс Української Держави стала «Федеративна грамота» гетьмана. Після появи даного документу делегати з собору відчували наближення змін, це і стало причиною одностайно висловитись проти автокефалії Української церкви. Таким чином, гетьман Скоропадський не зміг реалізувати план розпочатий Центральною Радою — надання автокефалії Українській православній церкві [53, с. 72].

Важливий внесок робив уряд гетьманату у розвиток професійного театру — а саме виділяв значні кошти. Такі дії стосувалися, як окремих театральних

установ, так і самих театральних діячів, які працювали у великих містах України. Підтримку отримала і Київська російська опера, міський театр, до її трупі входили такі відомі співаки, як Л. Собінов, Ю. Кіпоренко-Доманський, М. Литвиненко-Вольгемут, М. Стефанович, І. Стеценко та інші. Товариство «Молодого театру у Києві», де під керівництвом Л. Курбаса об'єдналися: Г. Юра, С. Бондарчук, В. Чистякова та багато іншої талановитої молоді. У їхньому репертуарі була і вітчизняна, і світова класика, приміром «Цар Едіп», «Тартюф», «У Пущі», «Шевченківська вистава». Цей колектив був взірцем молодого ентузіазму, упровадження нових технологій акторського мистецтва, творчості. Основоположником нового напрямку у розвитку українського театального мистецтва став Лесь Курбас. Відійшовши від традицій старого побутового театру, Курбас зорієнтував його на новітні течії західноєвропейського стилю [35, с. 69].

Одразу після Лютневої революції Рада Міністрів асигнувала із державної скарбниці більше ніж 165 тис. карбованців на товариство «Національний театр» (Додаток Г). Метою даного асигнування було підвищення художнього рівня театального мистецтва. Ініціювали створення товариства «Національний театр» трупа М. Садовського та «Молодий театр» Леся Курбаса (Додаток Д), до них долучилися музично-драматична школа Миколи Лисенка. Національний зразковий театр виник при товаристві кінцем 1917 р., його режисером став І. Мар'яненко. Він мав власний хор та оркестр [32, с. 262].

Через рік, у жовтні, на його основі урядом було створено Державний народний театр, керівником якого став П. Саксаганський. До цієї трупи було залучено багато відомих акторів, серед них М. Заньковецька, В. Ліницька, Б. Романицький, О. Корольчук. У своїй діяльності новий театр схилився до реалістичної школи К. Станіславського та Б. Немировича-Данченка. Працював новостворений колектив у Троїцькому народному домі, а українська класика переважала в його репертуарі: «Назар Стодоля», «Запорожець за Дунаєм», «Наймичка», «Безталанна». Функціонував колектив у Троїцькому народному домі.

В той час у Києві відкривається музично-педагогічний інститут імені Л. Славич-Регаме. В той же час, розпочало своє функціонування Київське концертне бюро, пізніше воно дістало назву Філармонічного товариства. Також уряд приймає постанову про створення Державного симфонічного оркестру імені М. В. Лисенка у місті Києві (Додаток Е). Активно діяльність вели Київська, Одеська та Харківська консерваторії, київські музичні школи М. Тутковського, Г. Любомирського, такі самі заклади діяли у Миколаєві, Херсоні, Одесі та Харкові. М. Вериківський, Г. Вірьовка, П. Демуцький, В. Косенко, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький вийшли на авансцену українського музичного мистецтва у 1918 р. [47, с. 145].

За час Української національної революції було засновано близько 40 національних, професійних, драматичних та музичних театрів, 400 напівпрофесійних театральних труп та 9000 колективів та труп художньої самодіяльності.

Реорганізація музичної драматичної школи імені Лисенка, стала найважливішим результатом спільної роботи музичного та театального відділів Міністерства освіти та мистецтва Гетьманату Скоропадського. Випускники цієї школи становили творчу основу новостворених театрів, у музично-драматичний інститут імені Лисенка у складі факультетів: педагогічного, диригентського та драматичного.

Також відбувалися зміни у сфері образотворчого мистецтва, митці та художники Української академії мистецтв плідно працювали. Г. Нарбут був автором перших українських грошових знаків та марок. Він широко використовував народні традиції декоративно-прикладного мистецтва та козацького бароко, розвиваючи український стиль книжково-журнальної графіки. Безліч красивих реставраційних та мистецьких робіт художника Михайла Бойчука, а також його послідовників (школа українського монументалізму, або бойчукізму), які працювали у кераміці, тканинній та книжковій графіці, на плакатах, нерідко пропагандистського характеру (Додаток Є).

У Києві була відкрита майстерня декоративного мистецтва. Колосальну роботу проводила національна картинна галерея. У Полтаві та Чернігові також були відкриті галереї. Ключові позиції у художньо-мистецькому житті посідали майстри своєї справи – художники. У 1918 р. засновано 1-у дитячу художню школу (О. Екстер) [11, с. 85].

27 жовтня 1918р. на честь перебування Тараса Шевченка літом 1845р. на Іллінському ярмарку у місті Ромнах було відкрито пам'ятник (Додаток Ж). Це був єдиний післяреволюційний пам'ятник Тарасу Шевченку в Україні, не враховуючи погруддя Федора Балавенського у Києві. Автором цього пам'ятника був Іван Кавалерідзе, якого попросили про це його земляки, роменські залізничники. Архітектор працював над цим пам'ятником з цілим колективом однодумців та при допомозі роменської «Просвіти». Доцільно наголосити, що І. Кавалерідзе при створенні пам'ятника допомагав Степан Шкурат, який згодом став знаменитим артистом, хоча на той час був звичайним пічником, він виконував бетонні роботи з пам'ятником, а Григорій Вашкевич – був особисто знайомий із Тарасом Григоровичем, також був історичним консультантом. На урочистому відкритті пам'ятника було покладено до монументу вінок від гетьмана Скоропадського, була присутня ціла урядова делегація, а також особистий представник гетьмана осавул Бловатний [2, с. 208].

Важливим кроком уряду Скоропадського було прийняття ухвали про визнання могили Тараса Шевченка національною власністю.

У сфері освіти продовжувався процес формування україномовних навчальних закладів. Важливим нюансом було те, що існуючі раніше російськомовні та інші навчальні заклади здебільшого не підлягали докорінним змінам, тому засновувались нові, українські. Наприклад, протягом літа 1918р., було додатково утворено 50 нових гімназій, їх загальна кількість досягла 150 одиниць, серед них уже було декілька десятків сільських. Існували різні заохочення та допомоги для гімназистів: для малозабезпечених надавалася часткова матеріальна допомога; для відмінників існувало 350 іменних стипендій, серед них стипендія імені Тараса Шевченка, Григорія Сковороди, Івана Франка,

Івана Стеценка. Міністерством освіти та науки законодавче було закріплено обов'язкове вивчення таких предметів: українська мова та література, історія, географія, етнографія. Ці предмети були обов'язковими, як у шкільній системі, так і для вищої освіти України [12, с. 75].

Із ціллю подальшого розвитку української мови, за ініціатив Українського наукового товариства та наукового товариства імені Шевченка було засновано Термінологічну комісію. Членами даної комісії були: Михайло Данилевський, Василь Різниченко, Іван Щоголів, Олесь Курилик, Кирило Осьмак, а головою був професор Павло Тутківський. Комісією було розроблено українську природничо-технічну та гуманітарну термінологію, а також перероблено та доповнено український орфографічний словник.

На вищу освіту уряд Української Держави виділяв значні кошти. Матеріальна база діючих вищих навчальних закладів була значно зміцнена, у доповнення до заснованих Центральною Радою національних вишів влітку 1918р. свою роботу розпочав Кам'янець-Подільський університет. За рахунок виділених коштів були засновані нові університети в Умані, Одесі, Катеринославі, Харкові. У діючих вищих навчальних закладах освіти розширилися україномовні факультети та кафедри. За наказом гетьмана Скоропадського у листопаді 1918р. було засновано Українську Академію Наук, її 1-м президентом був В. Вернадський, також було призначено перших 11 академіків [15, с. 84].

У цей період газети, журнали, гуманітарна, художня, технічна література видавалися на мовах різних народів України. Найрізноманітнішою була періодична преса: наукова, партійна, кооперативна, освітянського, громадська, незалежна тощо. Приміром, для галузі освіти друкувалися такі газети як: «Освіта», «Вільна українська школа», «Педагогічний журнал». Також у друк виходили сотні інших найменувань періодичних видань міських, губернських, повітових масштабів. Основою українського видавничого ренесансу двадцятих років 20-го століття стала великомасштабна видавнича справа, яку започаткувала Центральна Рада і продовжував гетьман Скоропадський [44, с. 73].

На інші напрями культури гетьманський уряд також не шкодував коштів. Наприклад, продовжувалася робота із збиранням центральними бібліотеками архівних матеріалів, поповненням їх книжкових фондів, розширювалися експозиції Української національної картинної галереї, відкрився новий «Молодий театр» під керівництвом Леся Курбаса, створювалася численні танцювальні, аматорські, музично-хорові колективи, збільшувалася кількість музеїв тощо.

У підсумку варто сказати, що важливі національно-культурні перетворення та реформи, які розпочала Центральна Рада, продовжував гетьман Скоропадський, незважаючи на орієнтацію та дещо інші духовні та матеріальні цінності людського суспільства.

Отже, національно-культурна політика, яку здійснював уряд гетьманату Скоропадського, незважаючи на проблемні моменти, здійснювалася послідовно та проходила в загальному контексті щодо питань зміцнення незалежності України.

Найбільшими досягненнями уряду гетьманату були реформи у національно-культурній політиці. В гетьманській державі були здійснені спроби українізації системи освіти та державного апарату:

— утворювалися українські гімназії, осінню 1918р. їх нараховувалося уже 150;

— було прийнято закон, що в усіх школах та університетах обов'язковим було вивчення таких предметів як географія України, історія України, українська мова та література;

— важливим в українізації системи освіти було відкриття нових українських університетів, першими з них — в Кам'янець-Подільському та у Києві;

— у російськомовних університетах, в Київському, Одеському, та Харківському з'явилися кафедри української мови та літератури, історії та права.

Ключовим внеском у розвиток української системи освіти було заснування Української Академії наук, яка була відкрита 24-го листопада 1918р., а першими

академіками її стали такі відомі вчені як Балагій Д., Кримський А., Вернадський В., Косинський В., та інші. Президентом УАН став Вернадський В. Також слід зазначити, що немало важливим було заснування в Українській державі Національної бібліотеки, Національного архіву, Національної галереї мистецтв, Української державної капели, Національного історичного музею, Українського національного театру під керівництвом Петра Саксаганського, «Молодий театр» Леся Курбаса тощо [54, с.72].

Політикою гетьманського уряду було створено Міністерство віросповідання. Воно існувало для підтримання відносин з усіма церквами, які були у цей час на території гетьманської держави. Спеціальним законодавством уряд врегулював різні сторони релігійного життя, а також відносини між державними установами та церквою.

Таким чином, в часи гетьманату Павла Скоропадського культурно-просвітницька діяльність характеризувалася чітко вираженою проукраїнською позицією гетьманського уряду, а саме Міністерства віросповідань та міністерства освіти, їх намаганнями здійснити перевороти у сфері культури, освіти та науки, також зміцнення українських національних культурних та духовних цінностей.

РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-ОСВІТНЯ СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

29 квітня напередодні державного перевороту Скоропадський здійснив певні кроки до формування уряду. Спільно із М. Сахно-Устимовичем, він повинен був стати отаманом, головою Ради Міністрів, Скоропадський обрав перші кандидатури. В загальному цей список складався з членів Української народної громади — політичної організації, яка була створена однодумцями Скоропадського. М. Василенко погодився зайняти посаду Міністра народної освіти. 30 квітня, коли Скоропадський на нараді із генералом, начальником штабу німецьких військ В. Гренером, узгоджували членів гетьманського кабінету міністрів, дана кандидатура не викликала заперечень. Адже у М. Василенка було достатнє підґрунтя, щоб зайняти посаду міністра освіти: педагогічна, наукова праця, адміністративно-управлінський досвід [40, с. 60].

Генерал Богдан Стеллецький, який був начальником гетьманського штабу, вважав, що в уряді М. Василенко був одним з тих людей, що виконували свою справу не захоплюючись ні політикою, ні бажанням отримати славу, проте разом із тим тримався певного малоросійського напрямку та мав почуття власної гідності. Стеллецький Б. писав про М. Василенка так: «...освічений, вихований та делікатний, він із успіхом міг бути міністром імператорської Росії....» [8, с. 14]. Погодитися з останнім твердженням генерала зможе не кожен, оскільки Василенко в 1917 р. працював заступником міністра освіти Тимчасового уряду, тому це могло бути швидше в демократичній, федеративній Росії.

Василенко М. був активним учасником в діяльності президії Головного комітету крайової організації кадетської партії, дана президія регулярно проводила зібрання у голови комітету Дмитра Григоровича-Барського. Зустріч П. Мілюкова із начальником розвідувального відділу штабу «Оберкомандо» майором Г. Гассе організував саме Василенко. Лідером кадетів було запропоновано застосувати вплив Німеччини для відновлення єдності Росії, у якій Україна повинна була мати певні автономні права. Військове керівництво

німців у Києві не підтримало ідею П. Мілюкова і згодом надіслали Павлу Скоропадському вимогу вислати Мілюкова з України. З цього приводу 17 липня у гетьмана відбулася нарада із міністрами, у якій ледь не пішли у відставку деякі члени уряду. П. Мілюков зрештою в кінці липня покинув Україну [50, с. 195].

В цей період Микола Василенко повинен був вирішувати ряд питань, що стосувалися роботи апарату Міністерства народної освіти, а також забезпечення діяльності навчальних закладів (Додаток 3). За проханням Василенка було призначено заступника міністра, ним став проректор Харківського технологічного інституту професор І. Красуський, П. Холодний був 2-м заступником, він залишився на посаді і ще з часів УНР. Посаду генерального інспектора зайняв колишній міністр освіти Стешенко І. Інші керівні посади у міністерстві займали такі відомі українські діячі як Зайцев П., Сушицький Т., Вілінський О., Синявський А., Лещенко А., Русова С.

21 травня опозиційні до гетьманської влади організації та партії об'єдналися в Український національно-державний союз. Того ж дня від імені Українського національного-державного союзу було оприлюднено звернення до гетьмана, німецького командування та Рейхстагу із їхньою оцінкою уряду гетьманату. Негативні кваліфікації отримали майже усі члени кабінету міністрів, Микола Василенко у тому числі [9, с. 112]. В зверненні було заявлено, що для розвитку Української молоді Держави, Міністерство освіти є надважливим, проте, Український національно-державний союз, який є представником українського народу не схвалює міністра, який є російським кадетом, який ніяк не зможе відійти від практики та від тактики своєї партії, а це є дуже шкідливим для української державності. Василенка закидали звинуваченнями про відсутність підтримки української мови в школах та усунення українських педагогів від керівництва освітою. Варто сказати, що це було досить упереджене відношення до Миколи Василенка, оскільки посаду міністра він займав лише три тижні. Доцільним буде зауважити, що у кінцевому підсумку гетьманського правління здобутки в освітньо-культурній сфері виявилися набагато вагомішими. Тому не дивно, що у книзі «Відродження нації» Володимира

Винниченка, автор не шкодував негативних епітетів для міністрів гетьманської держави, однак утримався від оцінки лише двох із них — М. Василенка та Д. Дорошенка [7].

У щоденнику Вернадського за 23 червня був такий запис: «У Василенка була цікава розмова з гетьманом. Той запитав його чи вірить він у самостійність України. Василенко відповів, що не вірить; що кордон між Україною і Росією штучний і зв'язки між Україною і Росією такі міцні, що не можуть бути так перервані. Гетьман сказав, але ми повинні діяти нібито Україна була самостійною державою. Василенко відповів, що він так і діє» [6].

Микола Василенко ставився до думки про незалежність України, як до тимчасової перехідної стадії, яка веде до відродження федеративної демократичної Росії, він був твердо переконаний в необхідності розвитку української освіти та культури, яка була б не антагоністична російській.

«Вибивання» фінансування для установ культури, освіти та науки було одним із головних турбот Миколи Василенка. Він проводив через уряд багаточисленні закони про фінансування різних закладів культури та освіти. Приміром, у червні за сприянням Міністра освіти та культури було виділено такі кошти:

— на випуск шкільних підручників було виділено 2 млн. карбованців;

— на організацію курсів українознавства — 2,2 млн карбованців;

— на невідкладні потреби сфери освіти та культури виділено 1 млн.;

у липні:

— для завершення будівництва бібліотеки університету Св. Володимира виділено 0,5 млн. карбованців;

— 1,3 млн. карбованців для погашення минулорічної заборгованості вищій школі;

— початкові витрати для створення Академії наук — 200 тис. [45];

— на господарські потреби загальноосвітніх шкіл було виділено 600 тис. карбованців;

у серпні:

— для створення фонду Національної бібліотеки, аванс — півмільйона карбованців;

— на утримання та створення нових вищих та нижчих початкових шкіл виділено 90 млн.;

— органи місцевого самоврядування для забезпечення шкільної освіти та виховання отримали 6,5 млн. карбованців;

у вересні:

— для забезпечення середніх шкіл та гімназій виділено 400 тис. карбованців;

— 500 тис. отримав Національний музей для придбання експонатів;

— 50 середніх шкіл, які були взяті на державне утримання отримали 900 тис. карбованців [4, с. 261].

Необхідно враховувати складну процедуру затвердження кожного з цих законів, яка має отримати висновки Мінфіну, Держконтролю, Малої Ради Міністрів, а лише потім – затвердження уряду. Так, 19 липня Рада Міністрів обговорила законопроект про підвищення зарплати для працівників початкових шкіл та вищих навчальних закладів, та надання кредитів муніципалітетам на їх утримання. Погоджуючись виділити на дані цілі 5 мільйонів карбованців у 1918-1919 навчальному році, міністри поставили умову, що кількість шкіл має бути 400, а фінансування кожної - не повинно перевищувати 12 500. Заступник міністра фінансів Г. Лерхе висловив прохання до Міністерства освіти і культури контролювати використання цих коштів міськими радами та земствами. Заступник міністра внутрішніх справ Микола Воронович зазначив, що підвищення зарплати вчителів дозволяє їм наполягати на більш жорстких вимогах до їх моральних якостей. Він запропонував контролювати педагогічний склад і усувати «людей із соціалістичним мисленням». На це М. Василенко відповів, що міністерство завжди негативно ставилося до антидержавної діяльності окремих педагогів, але не є законним переслідувати людей лише через їхнє мислення та переконання [17, с. 92].

Загалом у Міністерства народної освіти і мистецтва був один із найбільших бюджетів – майже 228 млн крб. Його очевидною ознакою було специфічне використання коштів на потреби галузі. У той час, як в кошторисах Міністерства шляхів включені витрати на капітальні ремонти та будівництва, Міністерство продовольства займається експортом хліба та сировини до Центральних органів влади, Міністерство внутрішніх справ – утриманням добровільних дружин тощо. Безумовно, М. Василенко використовував свої повноваження заступника голови Ради Міністрів, голови більшості уряду для збору коштів на освітні, культурно-мистецькі заклади, а також на Державний сенат. Загалом, лобювання «власних» видатків галузі було досить поширеним серед міністрів. Досить часто вони користувалися підтримкою гетьмана, міністрів та міжурядовими торговими зв'язками [5, с. 86].

Окрім освіти, Міністерство на чолі з М. Василенком займалося сферою культури. 15 червня Рада Міністрів ухвалила закон про створення Головного управління національного мистецтва і культури у складі Міністерства народної освіти. У прийнятій постанові зазначається, що становлення незалежної Української Держави змушує владу вживати заходів для розвитку національного мистецтва і культури. Тому створення такого виду установ є досить своєчасним. Міністри погодилися з статусом керуючого головним управлінням в ранзі заступника міністра, але не підтримали надання йому вирішального голосу на засіданнях уряду. У рішенні також містилася умова, що керівник сам наймати управлінський персонал не може. Члени Кабміну не хотіли створювати прецедент для появи адміністративних структур із надмірними повноваженнями, хоча знали, що цей інститут створюють спеціально для Петра Дорошенка, приближеного до гетьмана. 7 липня його затвердили на посаду. Зрозуміло, що формування такої важливої, як національна культура, публічної сфери, органу, що спеціалізується на органах виконавчої влади з відокремленим бюджетним фінансуванням і очолюється уповноваженою особою, дало свої плоди [18, с. 150].

З початку липня підготовчі комісії та Мала Рада Міністрів працювали над досить складним і прибутковим проектом Міністерства освіти зі створення єдиної початкової школи («об объединении в один тип начальных школ, установленных разновременными узаконениями»). Зокрема, у постанові наголошувалось, що сприяння народній освіті є наріжним каменем державного будівництва і досягнення бажаних результатів у цій сфері, і воно буде неможливим без покращення економічного становища народних вчителів, законовчителів та громадських законодавців [24, с. 215]. Згідно із цим законом, очікувалося збільшення асигнування органам місцевого самоврядування на потреби освіти:

— передбачалося підвищення ставки народних учителів до 1800, а законовчителя — 300 карбованців;

— повинні були збільшитися п'ятирічні надбавки до 120 карбованців, а видатки на обладнання — до 800 карбованців;

— уряд відкрив кредитування в сумі 4, 5 млн. карбованців для існуючих на той час училищ, а також 5 млн. карбованців для училищ, які створювалися протягом 1918-го — 1919-го років;

— у наступні дні, Радою Міністрів було ухвалено закон про асигнування 3 млн. карбованців для заготівлі палива для шкіл;

— 500 тис. карбованців передбачалося виділити на добудову Ольгинської гімназії у Києві;

— 500 тис. карбованців — для завершення будівництва бібліотеки університету святого Володимира.

5 серпня відбулося засідання Ради Міністрів, на якому розглядалося два законопроекти, вони були спрямовані на втілення планової поступової українізації вищої школи, це було ідеєю Миколи Василенка. Перший законопроект стосувався перейменування Київського народного українського університету у Київський державний університет. Він повинен був стати альтернативою університету Св. Володимира. В університеті Св. Володимира значна частина студентів, професорський склад, батьківський комітет не

сприймали українізації вищої освіти. Даний закон встановлював основну мову викладання — українську, проте з дозволу міністра освіти, на клопотання факультетів, не виключалося і читання лекцій російською мовою [33, с. 69].

До публікації нових статутів і штатів українських університетів необхідно було поважати відповідну нормативну базу Російської імперії. Оскільки деякі студенти Українського народного університету не мали атестатів середньої освіти, їх дозволили надати до закінчення навчання. Допускалися деякі відхилення від передбачених вимог до педагогічних працівників. З 1919 року Міністерство повинно було планувати витрати на будівництво та оснащення університету, а перед цим йому було надано право користування аудиторіями київських середніх і вищих шкіл. Створено окремий «Комітет будування помешкань університету» [43, с. 95].

Ще одним питанням, яке обговорювалося урядом, став законопроект про створення в Україні Кам'янець-Подільського державного українського університету [28, с. 165]. Багато його статей були схожі на попередню. Особливістю визначалося створення відділів польської та єврейської літератури та історії. Водночас міністри (8 проти 3) проголосували за викладання цих предметів українською мовою. Поміж тих, хто хотів продемонструвати абсурдність у цій ситуації, був міністр Василенко. Під час попередніх обговорень про відкриття університету в Кам'янці-Подільському домовилися, що земля під будівництво майбутнього університету і мільйон карбованців буде надано муніципалітетом. Таку ж суму мала виділити Подільське губернське земство.

Обидва розглянуті законопроекти були завершені через деякий час після доопрацювання, та 17 серпня їх затвердив гетьман [39, с. 656].

Мабуть, М. Василенко знав, що будівництво університетського корпусу в столиці — тривалий процес, а використання закордонних потужностей гальмує розвиток вищої освіти. Тому він почав старанно шукати приміщення, які будуть передані реформованому університету до початку навчального року. До вирішення проблеми залучився Скоропадський, який погодився передати будівлю Володимирського кадетського корпусу. 24 вересня уряд розпочав

розгляд пропозиції гетьмана. М. Василенку вдалося переконати колег, що таке рішення неприйнятне з огляду на перспективи зростання університету. Міністри одноголосно відкинули таку можливість і вирішили передати комплекс будівель від Київського артилерійського училища Державному університету України.

Під час перебування на посаді міністра, Василенко ухвалив по всьому уряду закони, спрямовані на реформування галузі освіти, зокрема її поступової українізації. У серпні-вересні уряд ухвалив рішення:

- про перейменування колишніх російських університетів і технікумів на українські державні університети;
- про право на захист дисертацій у всіх вищих навчальних закладах України українською мовою;
- про визнання історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині державною установою;
- на відкриття чотирьох кафедр українознавства в університетах Харкова та Новоросійська.

Незабаром був запроваджений український правопис. Тобто ми бачимо, що українська мова дійсно була пріоритетною. Це поширюється на всі установи та заклади, які отримували державну допомогу та підтримку. Усвідомлюючи ці наміри, особистий приклад навів Скоропадський, який почав спілкуватися рідною мовою. Тоді ж почав вчити своїх дітей української мови. Підписані ним документи публікуються лише державною мовою. Використовував українську мову гетьман і під час виступів до народу [42].

Зазначимо, що передавши посаду Ф. Лизогубу 25 вересня в умовах чергової урядової кризи, М. Василенко продовжував вирішувати поточні освітні проблеми. Уряд затвердив кандидатури професорів Є. Спекторського, Ф. Сушицького та І. Красуського на вищі посади Київського університету Святого Володимира, Українського державного університету та Харківського технологічного інституту. Також прийнято рішення про виділення 1 млн. крб. Київській політехніці, Харківському ветеринарно-технологічному інституту, Катеринославському гірничому інституту, 500 тис. крб. – Київському

університету Св. Володимира, Харківському та Новоросійському університетам, 300 тис. крб. – на відбудову літературного фонду у Володимирському університеті.

Українське державне Міністерство народної освіти і культури розпочало українізацію навчальних закладів із початкової школи, бо саме вона заклала підвалини для реформування всієї сфери освіти [30]. У липні 1918 р. Міністерство видало постанову про обов'язкове навчання дітей у початковій школі українською мовою, а через місяць було прийнято рішення, що з 1918-1919 навчального року в молодших початкових школах, де навчання не велося українською мовою, необхідно запровадити українознавство та предмети українською мовою, також запровадити національну старшу середню школу (5-7 класи). Відповідно до закону «Про обов'язкове викладання української мови та літератури, а також історії та географії України в усіх загальноосвітніх навчальних закладах» проголошувалось обов'язкове викладання у всіх середніх школах з 35 неукраїнською мовою навчання, викладання згаданих предметів українською мовою в обсязі не менше 2 годин на тиждень та запроваджено штатну посаду вчителя української мови та літератури та сумісну посаду вчителя історії та географії.

Проте, в останні тижні роботи на посаді міністра головною турботою М. Василенка було термінове завершення проєкту Академії наук, який з липня розроблявся комісією на чолі з академіком В. Вернадським. Міністр знав про неминучий відхід уряду і поспішив представити цей документ Раді Міністрів. Йому навіть вдалося включити доповідь про Академію наук до порядку денного засідань уряду в суботу, 19 жовтня, о 14:00.

14 листопада Павло Скоропадський ухвалив закон «Про заснування Української Академії наук у Києві». Майже одразу було призначено перших 12 дійсних членів Української Академії наук (Додаток І).

Гетьманський уряд продовжував розвивати українську освіту. Зростання початкових і вищих шкіл відбувалося тими ж темпами, що й за часів Центральної Ради. 6 серпня 1918 р. П. Скоропадський прийняв закон «Про об'єднання до

одного типу нижчих початкових шкіл, про зміну їх штатів та про збільшення державної допомоги школам», яким фактично завершилося створення лише одного типу початкових шкіл. Були об'єднані сільські одно- та двокласні школи, а також церковно-парафіяльні початкові школи. При цьому всі вчителі цих шкіл мали однакові права на матеріальне обслуговування та утримання. Єдиним типом початкової школи був навчальний заклад, який діяв на основі «Статуту про початкові школи» від 25 травня 1874 р. Крім того, держава виділяла кошти на матеріальне забезпечення вчителів початкових класів. Їх надбавка збільшувалася кожні 5 років служби до 120 крб. Більше 20,7 млн. крб. державних коштів було спрямовано на відкриття нових початкових шкіл та підтримку існуючих, крім того, всі були передані на фінансування з бюджету. Також, у 1918 р. в Україні було 38 026 початкових шкіл і 1 373 середніх. На місцевому рівні велась плідна робота щодо розвитку мережі початкових шкіл. Для цього, наприклад, Роменська повітова шкільна рада вимагала подати відомості про кількість населення в кожному місті, селі чи районі, а також вказати, де побудувати шкільну будівлю. Таким чином, можна стверджувати, що завдання у сфері початкової освіти розроблялися не лише в центрі, в столиці, але й підтримувалися на місцях. Проте з різних причин не всі заплановані заходи у сфері початкової освіти були реалізовані, в основному через швидку зміну влади.

Наступною ланкою, яку потрібно було змінити, була середня школа. Справа «українізації» вищої школи була на дуже низькому рівні. Під впливом російської громадськості та вчителів, М. Василенко відмовився підписати циркуляр про «українізацію» підготовчих і перших класів деяких діючих середніх шкіл у районах, де проживає більшість українців. Натомість знову виникла ідея створення нових українських загальноосвітніх шкіл з державними ресурсами. Але реалізація цієї ідеї поставила нові українські загальноосвітні школи в дуже плачевне становище: жодна з них не мала закріплених класів, кабінетів, бібліотек тощо. Навіть у Києві, перша українська гімназія імені Шевченка не знайшла приміщення, а в палаці розмістилася перша київська російська гімназія. Так, під час «українізації» загальноосвітніх навчальних

зкладів Міносвіти зіткнулося з низкою проблем, зокрема з нестачею матеріально-технічного забезпечення [29, с. 189].

30 листопада загальні збори Академії Наук за підписом Президента В. Вернадського та незамінного секретаря А. Кримського надіслала лист М. Василенку, в якому висловлювали «своє щире привітання та гарячу подяку, що, будучи Міністром Народної Освіти, Ви всією душею поклопоталися про заснування Української Академії Наук та й записали нестертими буквами своє ім'я в історію Академії».

Таким чином, можна зробити висновок, що головною заслугою академіка М. Василенка та його наступників було те, що їхні дослідження довели необхідність запровадження української мови, вивчення українського права не лише в контексті російського права, а й як «інтерес до юриста, історика та соціолога». М. Василенко дуже болісно сприймав реформу, яку затіяв Наркомосом ВУАНу, вибір дійсними членами більшовицьких діячів, заміну його О. Шліхтером на посаді керівника соціально-економічного відділу. Йому випало стати очевидцем фактичного падіння академії, інспірованих ДПУ процесів «Спілки визволення України» (1929) та «Українського національного центру»(1931). До слова, останні роки він важко хворів. Помер М. Василенко 3 жовтня 1935 р. Похований у Києві на Лук'янівському цвинтарі.

Із метою поповнення українських партій представниками, Скоропадський наважився на зміну складу уряду. На початку жовтня 1918р. Павло Скоропадський вступив у переговори з лідерами Українського національного союзу заснованим Винниченком В. та А. Ніковським. Вони вимагали повної зміни кабінету міністрів та не погоджувалися на часткові зміни. Тоді Винниченком та Ніковським був запропонований власний список кандидатів у міністри. Тільки на посаду прем'єра було запропоновано 4 кандидатури: Шраг І., Шелухін С., Маркович Д. та Стебницький П. У разі не затвердження Стебницького головою уряду, він мав зайняти посаду державного секретаря. У спогадах Чикаленко Є. свідчить, що під час розгляду списку, коли

Скоропадський дійшов до прізвища Стебницького, він сказав, що його потрібно взяти, бо від усіх про нього чути тільки найкращі відгуки.

Скоропадським П. та Лизогубом Ф. була проведена консультація з П. Стебницьким, після якої останній вже значився претендентом на посаду державного контролера. Ухвалення тривали ще тиждень та закінчилися приходом до уряду п'яти посланців УНС, серед яких був і Стебницький П. Даним ухваленням, Стебницького було призначено міністром освіти та мистецтв.

7 жовтня на засіданні Ради Міністрів, Стебницький доповів про хід мирних переговорів з РСФРР, які уже завершувалися. Його доповідь була взята до відома, а у постанові вказувалося, що угода про перемир'я залишається дійсною, усі справи комісії, котрій функціонували при українських делегаціях, мали бути передані до відповідних міністерств для підготовки умов майбутнього мирного договору з Великоросією. В той час можливими були консультації українських відомств із деякими членами відповідних комісій російської делегації, це погоджувалося з Д. Мануїльським, він у той час заміняв Раковського Х. Від'їзд російської делегації не відбувся вчасно через ускладнення відносин з РСФРР [26, с. 123]. Лише 11-го листопада Радою Міністрів було погоджено дозвіл російській делегації залишити Україну, проте були дві умови:

- вільний пропуск державних потягів в Україну;
- визволення тих громадян, яких буде вимагати український уряд.

Стебницький П. голосував за це рішення уже у якості члена Ради Міністрів.

Міністерство освіти та культури надсилало на місця роз'яснення, обіжники, розпорядження, в яких вказувалося що і яким чином потрібно робити, такий процес існував для полегшення побудови національної школи та проведення «українізації». В основному, це стосувалося організації нижчої і вищої початкових шкіл. В обіжниках регламентувалося створення зазначеної шкільної ланки, тут були вказані норми, яких варто дотримуватися, та інформація про стан речей в регіонах, також тут були зазначені прохання вказати труднощі, які виникають при проведенні даної роботи тощо. З цього можна зробити висновок, що Міністерство освіти справді переймалося проблемами, які

виникали під час поширення та розвитку початкової школи, діючи в силу своїх можливостей [23, с. 138].

Законодавче оформлення заснування Української академії наук стало головним із невідкладних завдань міністра освіти і мистецтва Стебницького. У діяльності академії визначалися три основні напрями (Додаток І).

Його попередник М. Василенко, знаючи про можливу відставку уряду, вжив рішучих заходів для виконання рішення Ради Міністрів про затвердження статуту та складу Академії, оскільки лише за цієї умови можна було знайти фінансування для її установ. Він добився включення даного питання до порядку денного 19 жовтня, котрий виявився останнім днем роботи першого кабінету Ф. Лизогуба. Свою роботу міністра, розпочав з вирішення цієї проблеми і П. Стебницький. На першому засіданні нового уряду, 1 листопада на його прохання розглянули законопроект про створення Української академії наук. Дата заснування Академії призначена на 1 листопада. Міністру освіти було доручено, не чекаючи початку роботи Академії, вирішити питання про виділення 120 гектарів землі під Києвом під Ботанічний сад і 1000 акрів під Акліматизаційний сад. А також знайти приміщення, поки не будуть побудовані відповідні споруди. Необхідно було також підготувати план і кошторис такого будівництва. П. Стебницький намагався затвердити кошторис витрат на утримання академії з 1 жовтня до 1 січня 1919 р. Але з моменту заснування, 1 листопада, міністрів фінансів попросили переглянути кошторис. Ще до затвердження кошторису Академії, міністерством було присуджено 200 тис. крб. Того дня, також було затверджено склад Академії наук України, а перегляд статуту призначено на 5 листопада. Водночас у резолюції було сказано, що потрібно надати свої коментарі до статуту і, якщо можливо, у письмовій формі [22, с. 105].

Нові українські гімназії, які виникали по всій країні, користувалися широкою популярністю, саме тому, Міністерство освіти тримало курс на «українізацію» гімназії. Варто сказати, що за час існування Української Держави на території України було засновано 150 нових українських гімназій. В часи гетьманату Скоропадського загалом діяло 836 жіночих та чоловічих гімназії, 70

реальних училищ, які були різної форми власності: приватні, громадські, державні. За сприяння товариства «Просвіта» у Сумах, була відкрита українська гімназія в якій були підготовчий, 1-й та 2-й класи. Що стосується старших класів, то була заснована Боромлянська державна реальна школа. Таким чином, разом із «українізацією» існуючих гімназій, уряд Гетьманату створював велику кількість нових українських шкіл, а це виявилось достатньо вагомим та успішним кроком для підвищення рівня української освіти.

На засіданні 6-го листопада Рада Міністрів затвердила статут Української академії наук. Варто зазначити, що все було прийнято одногосно, бо у постанові відзначено тільки одне спірне питання, яке стосувалося інституту ветеринарної медицини, його заснування повинні були узгодити академія наук, міністерство земельних справ та міністерство охорони здоров'я. Наступним рішенням уряду було ухвалення важливої постанови про асигнування для утримання Академії наук до 1 січня 1919р., в розпорядження міністерства освіти і мистецтв надійшло 870 тис. карбованців. Низка законопроектів із питань фінансування галузі освіти була проведена Стебницьким у наступні дні. Лише на оплату праці допоміжного персоналу вищих навчальних закладів було асигновано 644 тис. карбованців. Також не забув Стебницький П. про питання, яке стосувалося видатків на похорони убитого бандитами у липні 1918р. колишнього генерального секретаря освіти УНР Стешенка І. [21, с. 95].

Василенко М. та Вернадський В. дещо підганяли Стебницького П. стосовно вирішення проблеми створення Української академії наук.

Український національний союз призначив відкриття національного конгресу на 17-е листопада, там мало постати питання про владу, оскільки міжнародне становище України залишалось невизначеним, а внутрішньополітична ситуація загострювалася, Скоропадський П. вводив надзвичайний стан у губерніях [39, с. 656]. Терміново потрібно було провести вибори президента УАН, а також не можна було гаяти час з призначенням першого складу академіків. На прохання В. Вернадського, Стебницький П. пообіцяв поговорити стосовно затвердження документів гетьманом з державним

секретарем Завадським С., від якого і залежало затвердження даних документів. Про П. Стебницького у своєму щоденнику Вернадський В. занотував: «Враження про нього, як міністра, слабке». А уже наступного дня уряд був відправлений у відставку [6].

Проблема, яка досить гостро постала на шляху до впровадження нової української школи – це забезпечення кваліфікованими кадрами. Для вирішення цієї проблеми Міністерство освіти організує курси в українознавчих та педагогічних закладах, а також семінари з підготовки вчителів. По всій Україні було відкрито цілу мережу курсів вивчення української мови, на які держава виділила понад 2 мільйони крб. Особлива, а моментами навіть прискіплива увага було приділена підготовці вчителів. Ті, хто не склав навчання, або закінчив навчання з негативною оцінкою, не могли в майбутньому викладати. У 1918 р. було відкрито учительський інститут, 11 учительських семінарій, запроваджено систему коротких курсів [20, с. 70].

П. Стебницький був міністром два тижні. З 1 по 14 листопада відбулося дев'ять засідань уряду. Проте за цей час він встиг затвердити статут, кадри, фінансування та призначення членів Української академії наук. Закон про створення Академії та розпорядження про склад її чинних членів набули чинності лише 22 листопада. Але вони датовані 14 листопада, тобто, останній день роботи уряду з другого скликання та підписи міністра П. Стебницького. Це означає, що вони були завершені після відходу уряду. Своєрідним юридичним тлумаченням статуту, був закон про створення Української академії наук. Крім навчальних закладів, планувалося створення фізико-геодезичних інститутів, лабораторії дослідження матеріалів у кафедрі прикладної механіки, кафедрі демографії, кафедрі економіки, Ботанічного саду та саду Акліматизації. Початкова чисельність Академії становила 12 дійсних членів, по чотири на кожній кафедрі: історико-філологічній, фізико-математичній, суспільствознавчій, які утворили спільну асамблею. Вони мали обрати голову-президента і незамінного секретаря. Їх повноваження зберігалися, доки число академіків не досягло 24 осіб, а тоді призначалися нові вибори керівництва

Української академії наук [41, с. 53]. Наказ гетьмана Павла Скоропадського датований 14-м листопада, про призначення дійсних членів УАН. До Української академії наук входили такі відділення:

— історико-філологічне відділення, до його складу входили такі професори: А. Кримський, С. Смаль-Стоцький, М. Петров, Д. Багалій;

— фізико-математичне відділення: академік РАН В. Вернадський, професори П. Тутковський, С. Тимошенко, М. Кащенко;

— відділення соціальних наук, до якого входили: Ф. Тарнавський, О. Левицький, В. Косинський, М. Туган-Барановський.

Ухвалення усіх законопроектів вдавалося в такі короткі для урядової практики терміни, завдячуючи напрацюванням комісії по утворенню Української академії наук, яку очолював В. Вернадський, та підготовчій роботі міністра освіти і мистецтва М. Василенка. Однак, варто зауважити, що проведення виборів керівництва Академії наук відбувалося уже під час урядування наступного міністра освіти та культури В. Науменка.

У середині вересня 1918 р. уряд гетьманату своїм рішенням реформував російські вищі навчальні заклади в українські. Дана реформа проводилась на основі напрацювань комісії. Це рішення передбачало, що колишні російськомовні університети, а також технічні інститути, тепер ставали українськими державними вищими навчальними закладами, які переводились на фінансування із державного бюджету та отримували підтримку Міністерства освіти та культури [19, с. 153].

Науменко Володимир Павлович відносився до українських діячів старшого покоління, своє життя він присвячував національному відродженню України у легально можливих відносинах з царською Росією. Народився Володимир Науменко 19 липня 1852р. у Новгород-Сіверському. Його батько був директором гімназії. В. Науменко здобув освіту в Київському університеті та закінчив історико-філологічний факультет. Його знали, як перспективного педагога-новатора, який працював викладачем російської словесності у багатьох навчальних закладах Києва. Свої ідеї Науменко В. пропагував в недільних

школах Київського товариства грамотності (очолював у 1897-й — 1907-й роки), на літніх учительських курсах. Великим здобутком В. Науменка стало відкриття приватної гімназії у 1905р., ця гімназія стала однією із найпрестижніших у місті [49, с. 85].

Науменко вважав, що для того, щоб шкільне навчання було ефективним, воно повинно відбуватися рідною мовою дитини. Він виступав за скасування Емського указу, який був прийнятий 1876р., в цьому указі заборонялося використовувати українську мову в школах. В 1905р. була відправлена делегація до Петербурга, у її складі був і В. Науменко. Головною місією Науменка В. було переконання голови Ради міністрів С. Вітте у важливості скасувати обмеження стосовно української мови. А також Володимир Науменко приймав участь у підготовці комісією Академії наук відповідних обґрунтувань, проте вони так і не були прийняті міністерством освіти.

Науменко був активним учасником українського національного руху, був членом київської «Старої громади», а також членом товариства «Просвіта». Прагненням В. Науменка зберегти «український скарб» було і те, що у 1902р. він викупив частину землі, де знаходилася могила Тараса Шевченка та доглядав за нею. Протягом тривалого часу Науменко був редактором журналу «Киевская старина». До відомого видання Грінченка Б. 1907-го – 1909-го років, увійшли матеріали, які ще з 1880 рр. В. Науменко з колегами збирали для словника живої української мови [51, с. 29].

Володимир Науменко був одним із фундаторів Українського наукового товариства, а у 1906 р. став заступником голови профспілки М. Грушевського. Для товариства він подарував декілька тисяч примірників книг, це була його бібліотека, яка включала справжні раритети. Науменко В. входив до російської партії народної свободи. У своєму щоденнику Дорошенко Д. писав: «поміж українцями-кадетами було чимало таких, що відігравали дуже помітну роль в українському житті». До тих, хто відіграв важливу роль, Д. Дорошенко відносив: Василенка М., Штейнгеля Ф., Гуляницького В., Науменка В. та інших [10].

І ще з початку діяльності гетьманату міністр освіти Василенко М. пропонував посаду заступника міністра Науменку В., проте Науменко В. відмовлявся і лише 20 липня він погодився стати членом ради міністра. Того ж дня, він увійшов до складу Міністерства віросповідання. Науменко користувався авторитетом поміркованого українського діяча, який не був прихильником радикальної українізації, саме тому у листопаді 1918р. йому запропонували посаду очільника міністерства освіти і культури ініціатори створення нового уряду. Можливість відродження федеративної демократичної Росії, була тим поштовхом, що нашттовхнула Науменка В. на сподівання про реалізацію своїх уявлень щодо національної освіти у автономній Україні [1, с. 164].

Процес створення Української академії наук був завершений при В. Науменку. Йому досить часто приходилося займатися і багатьма іншими питаннями. На Раді Міністрів 28-го листопада Науменко В. доповів, що на зборах академіків було обрано президента УАН, ним став В. Вернадський, даний наказ було підписано разом і П. Скоропадським. Також було схвалено закони, за якими відбулося заснування Державного симфонічного оркестру, а також закон про передачу міністерству освіти і мистецтва колишніх шкіл Найсвятішого синоду та їх майна. Науменко домігся затвердження виділення коштів урядом на підтримку приватної гімназії княгині Волконської — 15 тис., та на екстрену допомогу службовцям міністерства — 100 тис. карбованців. Також Науменко подав клопотання про виділення 25 тис. карбованців на розвиток періодичного журналу міністерства, проте дане клопотання не завершилося успіхом та було відправлене на розгляд обґрунтованості поданого кошторису до Бюджетної комісії. На проведення з'їзду із питань дошкільного виховання та позашкільної освіти, Науменко попросив 18 тис. карбованців, цим він займався 11 грудня. Вирішував Науменко і питання, коли міністерський касир викрав 104.000 карбованців зарплати співробітників міністерства та зник, саме Науменко В. звертався до уряду з цього приводу. Слід зауважити, що багато ухвалених рішень урядом із профільних питань міністерства так і залишилися нездійсненими, бо до падіння гетьманської держави залишилися лічені дні. 14-го листопада, у день,

коли П. Скоропадський зрікся влади та відбулося ухвалення урядом постанови про передачу влади Директорії, В. Науменко не брав участі у засіданні [7].

6 жовтня 1918р. за ініціативи товариства «Просвіта» у Полтаві відбулося відкриття Українського університету. До заснування Українського університету у Полтаві, з осені 1917р. тут діяв російський правничий факультет Харківського університету. Варто зазначити, що існування правничого факультету тривало не цілий рік, через погіршення залізничної комунікації приїзд харківських професорів до Полтави досить сильно ускладнився. Український університет у Полтаві складався з 2 факультетів: історично-філологічний факультет та математично-природничий. Ці факультети існували з участю харківських професорів у допомогу до місцевих сил. У Полтавському університеті викладали такі харківські професори: Багалій Д., Шміт Ф., М. Сумцов. Що стосувалося місцевих сил, то варто згадати колишнього професора Петербурзької духовної академії М. Сагарду, а також Н. Мірза–Авак'янц та В. Щербаківського. Більшість студентів за національністю були українцями, оскільки переважно студентство складалося з селянської молоді. Хоча кількість студентів була досить великою, проте тут не було стабільності, число студентів значно зменшувалось у місяці денікінщини та приходу «червоних». Оскільки навчання в університеті відбувалося після обіду, в студентів була можливість працювати на різних посадах та заробляти на прожиття у Полтаві. Приміщення університету знаходилися в помешканні гімназії Старицької. Після окупації України, більшовиками український Полтавський університет був перейменований в Інститут народної освіти [18, с. 150].

Наказом гетьмана Скоропадського були відкриті такі навчальні заклади: Київський географічний інститут, Одеський вищий міжнародний інститут, Український державний електротехнічний інститут. У Ніжині відкрито історико-філологічний інститут, в Одесі вищі жіночі курси перетворено в жіночий медичний інститут, відкрито інститут для підготовки муніципальних діячів у місті Одеса, Катеринославські вищі жіночі курси перетворено в університет [16, с. 87].

Порівнюючи Науменка з іншими міністрами останнього кабінету, Скоропадський у своїх спогадах подав виключно позитивну оцінку, як по статті, так і його діяльності: «Хіба що новий міністр освіти був особливо видатною особою в новому кабінеті. Людина дуже культурна. Відомий педагог поміркованих поглядів і люблячий Україну. Тільки шовінізм наших українців примусив не взнати Науменка належним чином і нехтувати такою людиною, в діяльності якого так потребувала, адже педагогів взагалі, і в Росії гарних не було. А Науменко дійсно видатна людина у своїй спеціальності. Він з великою енергією взявся за деякі реформи, які оздоровляли нашу навчальну діяльність. Крім того, він хотів створити взірцеву українську гімназію. Я завжди дуже любив його доповіді, оскільки бачив у ньому світлу ідейну особистість, що так рідко зустрічається у наш час» [13].

На місцевих рівнях здійснювалася плідна робота по розвитку початкових шкіл, також активно розвивалася середня освіта. Осінню 1918р. в гетьманській державі було створено 150 нових україномовних гімназій. Реформ зазнала і підготовка вчителів для нових україномовних шкіл: вводилися курси українознавства, проводилися реформи у навчанні в учительських семінаріях. Принципів, які були закладені ще Центральною Радою, дотримувався щодо розвитку початкової та середньої освіти і уряд гетьманату, у деяких сферах політика зазнавала змін, що призводило часом до позитивних, проте інколи і до негативних наслідків.

На початку січня 1919р. Верховною слідчою комісією було пред'явлено звинувачення усьому останньому кабінету міністрів, не оминуло таке обвинувачення і В. Науменка. Його допитав слідчий комісії, проте жодних санкцій до В. Науменка не застосовували. Ймовірно, що С. Шелухін, який був головою комісії, не пропустив повз уваги усі видатні заслуги В. Науменка в українському русі, та погодився віддати його на поруки І. Новицькому, який був давнім товаришем В. Науменка. Навіть із приходом на початку лютого 1919р. більшовиків В. Науменко залишається у Києві, та продовжує працювати в УАН. Коли 7 липня його заарештували, наступного дня на допиті щодо своєї праці на

посаді міністра освіти та культури в гетьманському уряді В. Науменко не визнавав злочином. Науменко прямо заявляв, що до радянської влади його ставлення є негативним, проте лояльним. Після такої заяви, того ж дня за контрреволюційною діяльністю, як гетьманський міністр, В. Науменко був розстріляний за постановою колегії ЧК [14, с. 38].

Від правління Учительської спілки та президента Академії наук В. Вернадського було подано клопотання на захист В. Науменка, проте вони виявилися запізними. У газеті «Більшовик» за 10 липня повідомлялося: «Постановою Всеукраїнської надзвичайної комісії за невизнання Радянської влади і контрреволюційну діяльність розстріляти таких осіб: 1) б. Міністра в кабінеті Гербеля — Науменка Володимира Павловича...». Поховали Володимира Науменка на Лук'янівському кладовищі. Реабілітований у 1991р.

Одним із найважливіших завдань Міністерства народної освіти було завершення «українізації» навчальних закладів України, яка була розпочата і ще Центральною Радою. Навчання в усіх початкових школах було переведено на українську мову викладання. В середніх міських гімназіях викладання залишалося російськомовним, проте у них, обов'язковими для вивчення, було запроваджено українську мову та літературу, а також українознавчі дисципліни. Нові гімназії, які засновувалися в період гетьманату Скоропадського були лише українськими. Пріоритетне значення надавалося галузі вищої освіти, де також в існуючих університетах обов'язковими для вивчення вводили державну мову та українознавчі дисципліни, а усі новостворені університети були виключно українськими. Було засновано ряд нових вищих навчальних закладів, проведено реформи в існуючих, створені кафедри українознавства при університетах.

Вагомим внеском в розвиток Української Держави було заснування Української академії наук. Дана подія була знаковою не тільки для науки, але мала велике національне та державне значення, оскільки показувала самобутність українського народу та підвищувала престижність науки Української Держави на міжнародній арені.

Заснування Української академії наук передувала діяльність Українського наукового товариства іще в 1917 р. Справою створення Української Академії наук займався міністр народної освіти та мистецтва Микола Василенко, роботу над даним проектом він почав з початком створення гетьманського уряду з травня 1918 р. Щодо створення УАН Василенко висловлювався так: «Думка про утворення Академії вже давно виникла серед українських вчених. Наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові, перше підняло це питання, до вирішення якого взагалі підходили близько... Тепер до цього ...є нові сприяючі обставини, і завдання утворення в Києві Української Академії наук бере на себе Українська Держава. Це завдання – діло державної ваги, і вирішити його не під силу приватному товариству. Участь держави ...дасть можливість здійснити думку про утворення в Києві Академії наук хутко і поставити її існування на твердий ґрунт. Академія мусить згуртувати навколо себе наукові сили».

Варто звернути увагу на те, що в часи гетьманату Скоропадського існували наукові товариства у Києві та Львові. Ці товариства функціонували за рахунок приватної ініціативи та пожертв, хоча за діяльністю та структурою вони були схожі на Академію наук.

У період Гетьманату розробка відповідного законопроекту здійснювалася спеціальною комісією. 14-го листопада гетьманом Скоропадським було затверджено Закон «Про заснування Української Академії наук у Києві». Володимир Вернадський, біохімік та організатор науки, очолив Академію наук. Агатангел Кримський став неодмінним секретарем.

Українська академія наук складалася з 3 відділів: історико-філологічний, його очолив Дмитро Багалій; фізико-математичний на чолі з Миколою Кашенком; відділ соціальних наук, очолив Орест Левицький. Варто зазначити, що при УАН за різними спрямуваннями діяли тимчасові та постійні комісії, наприклад, комісія із вивчення природних багатств України, археографічна комісія, комісія «для складання словника живої української мови», комісія з правничих і соціальних питань, комісія «для складання біографічного словника діячів України».

Також важливим внеском у розвиток Української Держави за часів гетьманату Скоропадського було заснування Національної бібліотеки Української Держави, сьогодні — Національна бібліотека України імені Володимира Вернадського, 2 серпня 1918р. За часів гетьманату Скоропадського розпочалося академічне видання творів Івана Франка та Тараса Шевченка.

РОЗДІЛ 3.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ З ІСТОРІЇ

Система національно-патріотичного виховання дітей та молоді в основному ґрунтується на вивченні історії визвольної боротьби українського народу за державну незалежність. Основними завданнями викладання історії є розвиток в учнів таких складових:

- розвиток історичного мислення;
- формування позитивної історичної самоідентифікації;
- виховання в поколінні сьогодення чітких рис громадянина України;
- відпрацювання навичок творчої діяльності;
- виховання загальнолюдських духовних цінностей та демократизму;
- відпрацювання умінь використовувати отриману базу знань та навичок на практиці;
- виховання патріотизму;
- підготовка учнів до свідомої та активної участі у суспільному житті [65, с. 81].

У вивченні історії України та всесвітньої історії доцільним є синхронізування. Вивчення учнями програмного матеріалу вчитель може організувати як послідовно, так і паралельно. Учитель самостійно може здійснювати розподіл навчальних годин у межах тем, районні та міські методичні відділи не в силі коригувати розподіл навчальних годин.

Учень повинен усвідомлювати, що таке історія та чим займаються історики. Під час навчання історії України та всесвітньої історії учитель повинен сприяти тому, щоб:

- школярі мали можливість дізнаватися більше про різні історичні факти, які є основними, найсуттєвішими у епосі, яку вивчають;
- на кожному уроці розвивати уміння та навички учнів, які стосуються роботи з історичними фактами, що надають загальну картину минулого;

— розвивати розуміння хронології в історичній науці, формувати розуміння причинно-наслідкових зв'язків, відчуття характерних рис епохи, невідворотність руху суспільства до історичного розвитку.

Також важливим є формування первинних уявлень про історичну карту, методом ознайомлення з настінної картою, навчанню того, як варто показувати на карті територію держав, основні мистецько-культурні центри. Не менш важливим є вивчення наскрізних історичних понять, приміром, таких як історичні джерела, держава, демократія, республіка, монархія, релігія, матеріальна та духовна культура [70].

Переходячи із класу в клас, учні здобувають знання, які розширюють їх логічне мислення, розвивають вміння та навички до історичного пізнання. Такий етап роботи доцільно реалізувати під час навчання історії у 10-му та 11-му класах. Учитель повинен розкривати перед учнями величний шлях, який пройшов український народ від гетьманської держави до національно-державницьких ідей першої половини ХХІ століття. Вивчення історії України даного періоду буде збігатися із загальним контекстом всесвітньої історії. Як в курсі історії України, так і в курсі всесвітньої історії, доцільно буде звернутися до таких історичних термінів: індустріальне суспільство, Українська національна революція 1917-1921 рр., технічний прогрес, соціальна структура суспільства, гуманізм, національно-культурне відродження. Учитель повинен навчити школярів аналізувати та узагальнювати історичний матеріал, визначати зміст, причини, наслідки, значення історичних подій, навчити вмінню самостійно працювати із різними джерелами інформації, готувати доповіді та виступати перед аудиторією [62].

У 10-му та 11-му класах вивчення історії України та всесвітньої історії є етапом удосконалення та розвитку уже наявних навичок та формування цілісної картини суспільного розвитку. Процес навчання у старшій школі варто зорієнтувати на активізації пізнавальної та пошукової діяльності учнів. Але варто пам'ятати, що не потрібно зменшувати увагу і до базового курсу. Запровадження у навчально-виховний процес на уроках історії таких форм:

робота з документами, лекції, аналіз статистичних матеріалів, кейс технології, інтелект карти. Такий вид роботи зможе забезпечити готовність учнів до самостійної творчої роботи. Також групові форми роботи, індивідуальні, рольові ігри можуть бути ефективними способами активізації навчального процесу, оскільки вчитель не може говорити більше півтори хвилини поспіль [63].

Історична освіта повинна сприяти активному формуванню цілісної, гармонійно розвиненої особистості, яка здатна до самостійного мислення, діяльності, спрямованої на процвітання Батьківщини, суспільного вибору.

Учителю історії варто зосереджувати свою увагу на забезпеченні виховання особистості, яка може усвідомлювати власну приналежність до українського народу, модерної європейської цивілізації, особистості, яка хоче сприяти розвитку та збагаченню українських культурно-історичних традицій, збереженню культури міжособистісних та міжетнічних відносин, зародженню навичок самостійного наукового пізнання, самореалізації та самоосвіти.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості у вивченні історії. Для сучасного етапу розвитку цивілізації характерною є опора на візуальне сприйняття. У процесі інформаційної комунікації над текстовою пам'яттю часто переважає зорова. Саме тому, застосування мультимедійних засобів на уроках історії спростить процес запам'ятовування, дозволить провести урок більш динамічним та цікавим, занурює учня в атмосферу потрібної історичної епохи, створює ілюзію присутності, сприяє встановленню яскравих уявлень про минуле.

Використання у навчанні історії таких картографічних посібників, як атласи, контурні карти, настінні карти, віртуальні карти є дуже важливим. Вони допомагають продемонструвати динаміку історичних подій та встановити контакт між географічним середовищем та місцем тієї чи іншої історичної події. Застосування карти може широко використовуватися на всіх етапах вивчення теми «Розвиток культури, освіти та науки в Українській Державі в період гетьманату Павла Скоропадського»: від пояснення нового матеріалу до узагальнення та систематизування знань. В учнів 10 класу уже є потрібні навички

роботи з картою. Тому вчитель може запропонувати їм подібне завдання. Розглядаючи географічне положення України на політичній карті Європи, описати основні культурно-освітні центри на території Української Держави. Виконуючи це завдання, учні встановлюють країни, які межують із територією України, та мали вплив на розвиток «українізації» системи освіти в часи гетьманування П. Скоропадського. Паралельна робота із різними видами карт дає можливість учням розглядати та порівнювати історичні події однієї теми із різних точок зору.

При оцінці політики, включаючи українізацію, можна навести тези Скоропадського з його «Спогадів».

Активізувати інтерес учнівської молоді до історії допомагає дослідницька діяльність. В першу чергу такий вид діяльності сприяє інтерес до минувшини рідного краю, сприяє формуванню навичок критичного погляду на історичні події, умінню робити висновки. Такий вид роботи є захоплюючим та цікавим для учнів. При дослідницькій роботі можуть бути застосовані такі методи та форми як: робота в архівах, інтерв'ю, збір історичних експонатів тощо.

Розглянемо методику подання інформації на уроці історії в період гетьманату П. Скоропадського (Додаток І), становлення української державності. Отже, виділимо основні питання за даним періодом:

1. Науково-освітня сфера за гетьмана П. Скоропадського
2. Розвиток культури в період Української Держави
3. Церковно-релігійне життя в часи гетьманату

Важливо визначити головні терміни, які повинні знати і розуміти учні опрацювавши дану тему.

Основні поняття: Українська Держава, Гетьманат, революція, українізація, уряд, реформування, Академія наук, бойчукізм.

Правильно поставлена мета допоможе звернути увагу на найважливіші моменти при опрацюванні обраної теми.

Мета заняття.

Навчальна:

- ознайомити учнів із особливостями освітньо-культурної політики Скоропадського; / інформаційна

- сформувати в учнів уявлення про науку, освіту та культуру в Українській державі; / інформаційна

- визначити специфіку введення українізації до управлінського апарату; / інформаційна

- забезпечити засвоєння учнями інформації про роль розвитку культурно-освітньої складової саме за гетьманату; / інформаційна.

Розвивальна:

- розвивати пам'ять учнів, набуту під час повторення та вивчення навчального матеріалу (на основі письмових та усних відповідей, вправи «Займи позицію», «Асоціативний куц», «Снігова куля», «Мозковий штурм», «Передай естафету»); / інформаційна, логічна;

- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою («Знавець карти» - карта «Українська Держава Павла Скоропадського»); / просторова;

- розвивати аксіологічну компетентність за допомогою характерних запитань (групова персоніфікація); / аксіологічна, інформаційна, логічна;

- формувати критичне мислення на основі прогнозування та відповідних запитань («Мозковий штурм», «Ситуаційний аналіз»); / логічна;

- виховувати вміння працювати в групах (групова персоніфікація «Займи позицію»); / інформаційна, логічна;

- формувати навички роботи з ілюстраціями (фото відомих художників та їх картин, скульптори та їх роботи, знімки храмів); / інформаційна, логічна;

Виховна:

- виховувати толерантне ставлення до думки своїх друзів на прикладі обговорення позитивних та негативних чинників діяльності Павла Скоропадського у сфері культури, освіти та науки / громадянська, соціальна, інформаційна;

- виховувати шанобливе ставлення до української культури як частини загальноєвропейської культури (на основі фактів діяльності Скоропадського та його прибічників); / культурознавча;

- виховати бережливе ставлення до епізодів минувшини, обґрунтовуючи поясненням про активну громадянську позицію тодішнього цвіту нації/ інформаційна, громадянська;

- підвести учнів до висновку про самоцінність людських якостей (на основі фактів про побутове та соціальне життя); / інформаційна, громадянська;

- виховання прагнення до прекрасного (на основі ілюстрацій та зображень архітектури, картин художників які творили в період Української Держави) / культурознавча, інформаційна;

- виховати особисті якості свідомого громадянина (на прикладі фактів про творчість в надважкий для цього час); / громадянська, інформаційна;

- виховувати виконавську дисципліну, акуратність, охайність (на основі групової роботи) / громадянська, інформаційна, соціальна;

- виховувати почуття колективізму (на основі групової роботи); / інформаційна, громадянська, соціальна;

- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Асоціативний кущ», «Мозковий штурм», «Снігова куля»); / мовленнєва.

Вивчення у школі в рамках урочної роботи теми «Реформування освіти, науки та культури в часи гетьманату П. Скоропадського» лімітована. Це зумовлено тим, що на вивчення насиченої різними історичними подіями, об'ємом інформації, програми з історії України 10 класу має обмеження в часі на її вивчення. Тому дуже важливо «наситити» урок якомога більшою кількістю важливої та цікавої інформації, а також зацікавити учнів до самовивчення даної теми в позаурочний час. Для цього доцільно використовувати на уроці різні ігри (наприклад, «Хто , більше?», «Знайди помилку», «Хмаринка», Сніжна грудка»), створювати різноманітні «асоціативні кущі», використовувати методи візуалізації та унаочнення (карти, портрети, фото, відео) [61].

Використання у навчальному процесі зображення різних об'єктів та явищ є особливістю наочних методів навчання. До таких методів можна віднести ілюстрування, самостійні спостереження та демонстрування.

Хорошим засобом наочності на шкільних уроках історії є таблиці, в яких учні повинні самостійно висвітлювати ключові тези. При вивченні цієї теми теж можна сформувати таблицю під назвою «Реформи українізації П. Скоропадського у сфері освіти, науки та культури: діяльність, здобутки та прорахунки» (Додаток Й). Використання подібної таблиці на шкільних уроках з історії сприятиме вивченню цієї теми, спонукатиме учнів до глибшого вивчення запропонованих тез, дасть можливість учням запам'ятати основні заходи в сфері реформ українізації Скоропадського. Крім того, це сприятиме аналітичним вмінням та навичкам учнів, покращить їхні вміння встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Загалом, тема «Реформування освіти, науки та культури в часи гетьманату П. Скоропадського» розвиває низку компетентностей учнів на уроках історії, зокрема: історичні, просторові, картографічні, інформаційні, хронологічні, аксіологічні, культурознавчі.

Розглянемо докладніше основні історичні компетентності і їх значення у процесі впровадження на уроках історії. Під час навчальної діяльності на уроках історії в учнів повинні сформуватися наступні компетенції: хронологічна, просторова, інформаційна, мовленнєва, логічна і аксіологічна.

Хронологічна компетентність це вміння учнів орієнтуватися в історичному часі; просторова – передбачає орієнтування в історичному просторі; інформаційна компетентність це навички і вміння школярів працювати з джерелами історичної інформації; під мовленнєвою розуміється вміння учнями правильно будувати письмові та усні висловлювання, що стосуються історичних подій, фактів чи явищ; логічна компетентність – це здатність аналізувати, чітко пояснювати історичні факти, давати формулювання та означення історичним поняттям, пояснювати положення та концепції історичного розвитку;

аксіологічна компетентність передбачає розуміння і здатність дати оцінку історичним рухам та розвитку суспільства.

При формуванні просторової компетенції вчитель повинен навчити учнів орієнтуватися в історичному просторі, сформувати основні навички та вміння користування історичними картами та творчого підходу застосування отриманих знань для життєвих потреб. Основним джерелом для формування даної компетентності є історична карта. Тобто, на уроках повинні широко застосовуватися карти, характеристики тих регіонів що вивчаються. Картографічні знання мають неабияке значення для всебічного розвитку пересічного громадянина. Знання карти дає можливість краще орієнтуватися в інформаційному просторі, не губитися у змісті історичних джерел, газетних чи журнальних статей, краще розуміти політичне становище у світі.

Так, наприклад, вивчаючи тему «Реформування освіти, науки та культури в часи гетьманату П. Скоропадського» обов'язково слід дати учням можливість по карті визначити осередки відкриття україномовних освітніх закладів та їх геополітичне положення, і самостійно аналізуючи отримані факти зробити висновки про причини зародження саме на цих територіях. При виконанні домашніх завдань учні повинні користуватися атласами. Така постановка роботи буде дуже цікавою для дітей і дасть хороший результат [71, с. 112].

Формування інформаційних компетентностей у школярів зумовлене реалізацією оновленої системи освіти, а також виробленню певного комплексу навичок та вмінь роботи з інформаційними джерелами. При формуванні інформаційної компетентності потрібно дати можливість учням самостійного пошуку та опрацювання історичних джерел у яких відображена та чи інша подія. У сьогоdnішній вік інформаційних технологій для дитини це не буде викликати великі труднощі, але дасть можливість поглибити навички самостійної творчої роботи, що сприяє виробленню системи самоосвіти та творчого розвитку. Учні повинні навчитися самостійно опрацювати інформацію, аналізувати та систематизувати її, вміти відрізнити достовірні факти від виправлених та фейкових.

Аксіологічна компетентність – це навички та вміння учнів опрацьовувати та формулювати версії та давати оцінки історичним явищам, подіям. Маючи сформовану аксіологічну компетентність, учні повинні вміти пояснювати, узагальнювати та оцінювати історичні факти та діяльність видатних історичних постатей чи організацій, спираючись на власні здобуті знання. Дана компетентність розвивається на уроці за допомогою вправи «Мозковий штурм». Також школярі повинні вміти оцінювати різні історичні процеси, тенденції їх розвитку та місце суспільства у цих процесах. Аксіологічна компетентність є важливою рисою сучасного всебічно розвиненого громадянина України, тому є невід’ємною складовою системи національно-патріотичного та культурного виховання.

Дуже важливою для успішного вивчення історії, а також для становлення особистості, є формування хронологічної компетентності. Ця компетентність є досить вузької спеціалізації. Лише на уроках історії встановлюється часовий простір, визначаються епохи та зіставляються дати з подіями. При формуванні хронологічної компетентності важливим є розвиток вмінь відтворювати послідовність подій, давати характеристики часовим рамкам у яких відбувалася подія, аналізувати діяльність історичних організацій чи окремих політичних діячів у хронології тодішнього часу. Дану компетентність легко розвинути в цій темі, оскільки є маса культурних діячів, що володіли своїм стилем, який був характерним для даного проміжку часу [66, с. 140].

Також одним із найефективніших способів зацікавити учнів темою на уроці історії є прив’язання теми до рідного міста, району, села, тоді в учнів виникає бажання дізнатися більше.

Останнім часом великої популярності набувають інтерактивні методи навчання, за їх допомогою розвиваються партнерські стосунки учнів та вчителя, це допомагає за короткий час вивчити значний обсяг навчального матеріалу. Завдяки тому, що учні весь час перебувають у активному стані, їм доводиться самостійно приймати рішення та функціонувати у співпраці з однокласниками. Один із таких методів є досить популярний «Мозковий штурм», коли учні

генерують якомога більше ідей. Інколи ці ідеї можуть бути не зовсім реалістичними, проте мають право на існування, на даному етапі вчитель не повинен оцінювати висунуті ідеї учнів [68].

Доцільним на уроці історії є використання методу «Мікрофон» [68]. Під час застосування даного методу, учні по черзі повинні висловлювати свою думку, або коротко відповідати на запитання. Як приклад, учням можна поставити питання: «В чому проявлялася українізація шкіл?». Насамперед, доречно пригадати правила виконання гри учням, яких вони зобов'язані дотримуватися при реалізації вправи «Мікрофон». А саме, висловлюватись має тільки той, хто володіє «мікрофоном», жоден із учнів не може перебивати один одного, не варто забувати, що школярі мають знати, що їхні роздуми та висловлювання вчитель не буде осуджувати або вважати невірним, навіть якщо вони і справді помилкові. Школярі, що самотужки відшуковують правильні відповіді, а не сприймають їх уже в готовій формі, скристалізують критичне мислення

Як окремий вид навчальної роботи може використовуватися проектна робота, такий метод опрацювання інформації на уроці історії буде для учнів дуже цікавим. Проектну роботу можна використовувати як на уроках, так і в рамках факультативу, проте такий вид діяльності є доцільним для старших класів оскільки в учнів уже сформований базовий комплекс умінь та навичок. Головна мета проектних завдань — це розвиток та формування в учнів творчих та дослідницьких умінь [67].

Використання мультимедійних та аудіо візуальних засобів на уроках історії та всесвітньої історії є незамінним помічником вчителя. З мультимедійними та аудіовізуальними засобами можна проводити такі види роботи:

- документальні матеріали;
- художні фільми;
- діафільми та слайди;
- аудіо матеріали;

- комп'ютерна мультимедіа;
- робота з текстом.

Що стосується документальних матеріалів, то такі матеріали, фільми повинні бути поділені за темами, для кожного уроку варто відібрати окремі фрагменти, які не повинні заважати вчителю та учням у процесі проведення уроку. Варто пам'ятати, що більшість документальних фільмів побудовані на архівних матеріалах. Це дозволяє приблизитися до вирішення завдання формування пошукових навичок учнів. Наприклад, фільми із серії «Невідома Україна» та «Золота підкова», будуть доцільними для використання на уроках історії України в п'ятих — одинадцятих класах.

Використання художніх фільмів на уроках історії є 1 з найбільш цікавих засобів навчання. Єдиний мінус — тривалість художнього фільму, тому вчитель повинен відібрати окремих фрагмент, бо можливості та потреби показати весь фільм на уроці немає. Перегляд фільму чи ролику на платформі YouTube можна задати на домашнє завдання.

Основним засобом активізації учня при роботі з слайдами та діафільми є постановка завдання і питань, які потрібно зв'язати з певним образотворчим рядом діафільмів. У тих випадках, якщо діафільм повністю відображає програмний матеріал, його можна використовувати як основу уроку.

Використовуючи аудіо матеріал учитель повинен пам'ятати, що він повинен бути фоном уроку і доповнювати навчальний процес, ні в якому випадку не заважати вчителю та учням.

Комп'ютерна мультимедіа надає учням можливість побачити схеми битв, культуру, побут, політичну структуру країни завдяки навчальному диску, на якому є також ряд тестових завдань. Також доцільно використовувати комп'ютер при підсумкових атестаціях за наявністю навчальних програм-тестів.

Коли вчитель застосовує роботу з історичним текстом, ефективніше буде використання аудіовізуальних засобів. Така модель роботи дозволяє розвивати творчі та історичне мислення учнів [59].

Також хочу звернути увагу на дистанційне навчання, до якого в наш час вже звикли всі українські школярі, спочатку через пандемію, тепер через війну. За 2 роки вже і школярі, і вчителі призвичаїлися до онлайн-уроків, та варто пам'ятати, що і урок проведений онлайн повинен бути цікавим та ефективним. Отже, розглянемо найпоширеніші і найцікавіші платформи для дистанційного навчання.

[LearningApps](https://learningapps.org/) – це платформа, на якій можна створювати інтерактивні навчально-методичні матеріали і цікаві завдання <https://learningapps.org/>, комбінуючи 19 блоків зразків завдань (тест, кросворд, вікторина, стрічка часу, пазл та ін.). Складання власної розробки вимагає щонайменше зусиль. Окрім того, на сайті у відкритому доступі знаходиться немала база доробок інших користувачів з 32 навчальних дисциплін до яких входить також історія. От приміром тут є завдання, що стосується вивчення політики уряду Скоропадського стосовно освіти, науки та культури. <https://learningapps.org/18221296> учень повинен утворити пари із запропонованих тверджень та дат. Для цього вчитель надсилає школярам QR код і за ним діти можуть перейти і виконати завдання.

[Thinglink](https://www.thinglink.com/) – допомагає створювати інтерактивні зображення <https://www.thinglink.com/>. Цей застосунок дозволяє розробити інтерактивні зображення, добавляючи спеціальні мітки із мультимедійним контентом (посилання на чіткі ресурси, відео, аудіо, світлини, текст). Дана платформа дозволяє працювати над широким діапазоном типів проєктів (навчальні посібники, карти мандрівок, плакати, віртуальні екскурсії, інтерактивні схеми), над кожним із них можна творити як індивідуально, так і спільно [61, с. 45].

Однією із найпоширеніших платформ є [Google Classroom](https://classroom.google.com/h), <https://classroom.google.com/h> тут вчитель може організувати навчальний процес у віртуальному просторі. Цей сервіс санкціонує створення освітніх курсів, надає можливість ділитися з школярами навчальними матеріалами, назначати завдання та прослідковувати прогрес успішності кожного учня онлайн.

У плані-конспекті уроку (Додаток Ї) я використовував платформу <https://quizizz.com> для створення тесту

<https://quizizz.com/join/quiz/62739831831626001d591480/start?studentShare=true>

для перевірки учнів засвоєння інформації з попередніх тем, що стосуються вивчення життя України в роки першої світової війни та початку української революції 1917-1921 рр.

[Survio](#) – веб-сайт, на якому можна проводити опитування учнів, батьків чи колег. Я часто використовував цю програму під час проходження своєї практики. Ця програма дозволяє створювати анкети та відображати результати у вигляді графіків і таблиць. З її допомогою, на уроці зручно проводити опитування та вікторини. Ця версія має багато функцій і дозволяє виконувати до 100 пошуків на місяць. Цей сервіс – хороша альтернатива Google Forms.

Також варто звернути увагу на такі застосунки як Classtime <https://www.classtime.com/uk/>, <https://flippity.net/>, Kahoot! <https://kahoot.it/>, оскільки ці застосунки є дуже простими і водночас потрібними в підготовці до уроків і саме їх я використовував під час проходження практики.

Сьогодні вчителі мають багато можливостей викладати історію України чітко й організовано, щоб допомогти розвивати знання та уявлення учнів про культуру та світогляд свого рідного народу, оскільки ці знання є такі необхідні для молодого покоління. Однією з особливостей є те, що уроки історії є основою естетичного виховання, способом виховання морального судження. Без особистого досвіду та пізнання світу неможливі освіта та розвиток особистості. Друга особливість полягає в тому, що національна історія відіграє важливу роль у засвоєнні історичних знань, які є основою формування національної самосвідомості. Третя особливість полягає в тому, що вивчаючи історію певного періоду, ми ніби підсумовуємо розвиток суспільства, частину історичної епохи, і даємо остаточну загальну оцінку цього розвитку.

Тема вивчення науки, освіти та культури в часи гетьманату Павла Скоропадського в шкільній програмі, є дуже цікавою. Оскільки, на вивчення даної теми у шкільній програмі виділена досить мала кількість годин, то

доцільно дослідити та доопрацювати дану тему в позаурочний час детальніше [60, с. 42].

Враховуючи ситуацію, яка склалася в Україні в даний час та всі історичні аспекти минулого, які до неї призвели, «українізація» системи освіти та науки є надважливою. З досліджуваної теми можна побачити, що багато поколінь українську мову намагалися витіснити та знищити. На уроці з теми «Розвиток культури, освіти та науки Української Держави в часи гетьманату Павла Скоропадського» учні ознайомлюються з процесом українізації освіти та науки Української Держави урядом гетьманату. Важливо, донести до учнів в позаурочний час, що мова є важливою інформаційною «зброєю». Бо як вважав В. Науменко, для того щоб шкільне навчання було ефективним, дитина повинна навчатися рідною мовою.

Зміцнення соціально-економічної основи, підвищення достатку населення України, стабільність в дипломатичній обстановці, залежать від виховання нинішнього покоління, громадянсько-освіченого та гармонійно розвиненого.

Розвиток особистості окреслює, передусім, зародження творчого мислення, здібності критично розбирати минуле, сьогодення, робити власні висновки з врахуванням самостійного вивчення історичних джерел. Історія має виводити учня перед проблемами морального вибору, чесно показуючи складність та неоднозначність внутрішніх оцінок історичних подій. Учень отримує право на суб'єктивність та упередження на обґрунтування своїх рішень моральних проблем історії [64, с. 72].

Уроки історії повинні вчити школяра не настільки пасивного запам'ятовування подій та їх оцінок, наскільки умінню самостійно розбиратися в масі історичних даних, знаходити причинно-наслідкові зв'язки між історичними фактами, відгороджувати суттєве в історичному процесі від другорядного.

Потрібно виховувати історизм – вміння розуміти та розцінювати події минулого в їх взаємозв'язку, унікальних для кожного окремого історичного

випадку, усвідомлювати постійну мінливість світу та суспільства в їхній цілісності, процес виникнення, розвитку та зникнення суспільних явищ.

Важлива мета уроків історії – сприяти соціалізації людини, що вступає в життя, тобто самовизначенню її як особистості, розумінню їм свого місця в суспільстві, свого історичного коріння [69, с. 195].

Викладання історії у школі має сприяти формуванню ціннісних орієнтацій учня, вирішенню ним моральних проблем. Мета історичної освіти у цьому плані – орієнтація насамперед на загальнолюдські цінності, виховання гуманізму.

Головне завдання історії – виховати громадянина активного, здатного до соціальної творчості, безкомпромісного у відстоюванні власних позицій, спроможного до участі в демократичному самоврядуванні, що відчуває відповідальність за долю України та людської цивілізації, патріота рідної культури.

Справжній патріотизм не мислимий без знайомства з історією різних народів, їхньою культурою, розуміння постійного характеру взаємодії та взаємозбагачення різних культур їхнього тісного зв'язку один з одним. Учень повинен розуміти, що його народ – частина світової цивілізації.

ВИСНОВКИ

Гетьман Павло Скоропадський був непересічною історичною постаттю. Особливо важливою науковою проблемою в українознавчому вимірі є вивчення його державотворчої діяльності, тому що фахове дослідження нашого складного минулого, дає нам можливість використати історичний досвід у розбудові нашої держави в ХХІ ст.

Слід відзначити, що 29 квітня 1918 р. у Києві, консервативно налаштовані офіцерські загони і німецькі окупаційні війська здійснили державний переворот, внаслідок якого був усунутий від влади уряд ЦР. З приходом до влади гетьмана Скоропадського розпочався другий етап «українізації» у сферах культури, освіти та науки Української Держави. Свою програму дій щодо розбудови Української Держави гетьман виклав у таких документах, як «Грамота до всього українського народу» та «Закони про тимчасовий державний устрій України», виданих 29 квітня 1918 р.

Утворення і розвиток Української Держави у 1918 р. посідає важливе місце в історії української державності. У процесі її становлення формувалась українізація системи освіти, культури та науки, яка здійснювала завдання і функції держави.

З постаттю гетьмана Павла Скоропадського пов'язано безпосереднє повернення української аристократії – провідної верстви суспільства до активної державотворчої діяльності. 29 квітня 1918 року проголошення Української Держави констатувало відновлення української національної державницької традиції, теоретичне підґрунтя якої було ще закладене в державницькій концепції гетьмана Б. Хмельницького.

Проте всі ці досягнення, які були безумовно вагомим здобутком гетьманату, базувалися на дуже хиткій соціально-політичній основі (повне підпорядкування соціально-економічної політики інтересам панівних неукраїнських верств населення та командуванню німецько-австрійської армії тощо).

Про культурний розвиток держави необхідно сказати окремо. П. Скоропадський цьому напряму державної політики надавав дуже важливого значення. У період правління П. Скоропадського було підготовлено і затверджено 17 законів, 14 постанов, два статuti та одна інструкція – усього 34 документи, що стосувалися розвитку освіти, науки і культури. Цей комплекс офіційних документів свідчить про велику роботу уряду в напрямі реформування та створення нових вищих, середніх та початкових навчальних закладів України. Адже П. Скоропадський намагався створити якомога більший прошарок освічених людей, докладав багато зусиль для формування української інтелігенції, що свідчить про україноцентричну позицію гетьмана.

Особливо вражали успіхи уряду у сфері освіти та створення умов розвитку науки. Що стосувалося початкової освіти було підготовлено видання кількох мільйонів українських підручників, українську мову запроваджено у більшості шкіл. Було засновано близько 150 нових українських гімназій, багато з них у сільських районах. В жовтні у Кам'янці-Подільському почав функціонувати новий український університет. Відкрилися національні архів та бібліотека, що включала понад мільйон томів. Кульмінацією цієї діяльності стало заснування 14 листопада 1918 р. Академії Наук України. Лише за кілька місяців свого існування Українська Держава внесла до свого активу такі досягнення у галузі культури, про які могли лише мріяти покоління української інтелігенції.

У релігійній сфері за часів гетьмана Скоропадського було створено Міністерство віросповідань, яке мало підтримувати відносини з усіма церквами, що діяли на території Української держави. Підготовлено спеціальне законодавство, яке регулювало релігійні відносини між державними та церковними установами.

У підсумку варто сказати, що національно-культурна політика, яку здійснював уряд гетьманату Скоропадського, незважаючи на проблемні моменти, здійснювалася послідовно та проводилася в загальному контексті щодо питань зміцнення незалежності України.

Важливим є опрацювання досліджуваної проблематики на шкільних уроках історії. Їх дослідження на основі історичних документів гарантуватимуть єдність теоретичного та практичного підходів навчання, оскільки робота з документами дасть можливість опрацювати різноманітні історичні джерела. Варто зазначити, що велику роль у роботі з документами на уроці відіграє вчитель, який має бути координатором пізнавальної діяльності через різноманітні методи навчання. Доцільно організовувати конференції, дебати, круглі столи, дискусії. Як зазначалося, дослідницька робота має велике значення у формуванні історичної та культурної компетентності, як засобу національно-патріотичного виховання. Все це емоційно розбавить діяльність, сприятиме поширенню творчих здібностей учнів, надихне їх на самостійну роботу. Розгляд досліджуваної теми на уроці, мало б прив'язати учням любов до української культури початку ХХ ст., проявити зацікавленість до науки вказаного часу, розширить знання учнів та сприятиме формуванню свідомого та патріотичного молодого покоління, що призведе до стабільного політичного та економічного розвитку суспільства. Спільні освітні та виховні зусилля дадуть можливість сформувати згуртовану, чесну, горду націю, яка зробить усе можливе для побудови держави, гідної чільного місця у світовому співтоваристві.

Саме в галузях освіти, науки, культури найбільшою мірою виявилися конструктивна діяльність П. Скоропадського. Успіхи у проведенні політики в цих галузях сприяли розбудові Української держави.

Отже, культурно-просвітницька діяльність Української Держави гетьмана П. Скоропадського характеризувалася яскраво вираженою проукраїнською позицією міністерства освіти і віросповідань, їх намаганнями здійснити культурно-освітні та наукові перетворення, зміцнення українських національних культурних та духовних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Опубліковані джерела

1. Дипломатія УНР та Української Держави в документах і спогадах сучасників : у двох томах. Т. 1. Упоряд.: І.М. Гнатишина, О.С. Кучерука, О.О. Мавріна. Київ, 2008. 369 с.
2. Документи трагічної історії України (1917–1927 рр.) ред.упоряд. Бачинський П.П. Київ, 1999. 640 с.
3. Україна в ХХ столітті. 1900–2000 : зб. док. і матеріалів : навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. упоряд.: А. Г. Слюсаренко (керівник авт. кол.) та ін. ; ред. Н. М. Шевченко. Київ, 2000. 351 с.
4. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року). Документи і матеріали. У двох томах, трьох частинах. Т. 2. Упоряд.: Р. Пиріг (керівник) та ін. Київ: Темпора, 2015. 412 с.

Мемуари

5. Андрієвський В. З минулого: у 2 т. Берлін : Укр. слово, 1921–1923. Т. 2. : Від Гетьмана до Директорії. Директорія, Том 2 накладом "Українського слова, 1923. 262 с.
6. Вернадский В. И. Дневники 1917–1921 (октябрь 1917–январь 1920). Київ: Наукова думка, 1994. 270 с.
7. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції: марець 1917 р. – грудень 1919 р.). Книга Роду, 2008. 797 с.
8. Войнаренко О. З гетьманських часів : спогади самовидця з року 1918. Детройт: Накладом Жіноч. від. Укр. гетьман. орг., 1950. 30 с.
9. Донцов Д. І. Рік 1918, Київ: Документально-художнє видання. Упоряд.: К. Ю. Галушко. Київ: Темпора, 2002. 208 с.
10. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 рр.). Київ, 2007. 632 с.

11. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. Т. 1: Центральна Рада. Гетьманщина. Директорія. Мюнхен: Видавництво "Прометей". 1950. 210 с.
12. Саліковський О. Нова Україна: (шлях нашої державності). Київ: Криниця, 1919. 100 с.
13. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Ред. колегія: Пеленський Я. (гол. ред.), Білас Л., Боряк Г. та ін. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут східноєвропейських досліджень; Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського. Київ, 1995. 493 с.
14. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Том 1. Власними силами. Скрантон, 1962. 272 с.
15. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920 рр.: у 4 т.; Укр. соціол. ін-т. Нью-Йорк : Вид-во Чарторійських, (Українська революція. Розвідки і матеріали ; кн. 3). Т. 3 . 1921. 160 с.
16. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. Спогади Нью-Йорк, 1958. 126 с.

Монографії та статті

17. Булгаков Ю. Сучасна українська історіографія про аграрно-селянську політику уряду Української держави гетьмана Павла Скоропадського. Сторінки історії : збірник наукових праць. 2009. Вип. 28. С. 86–93.
18. Буряк Л. І. Гетьманська держава П. Скоропадського і кооперативний рух: на перетині інтересів культурно-просвітницької діяльності/ Національна та історична пам'ять. 2013. Вип. 7. С. 149–155.
19. Великочий В. Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 рр. Івано-Франківськ, 2009. 812 с.
20. Верстюк В.Ф. Сергій Єфремов проти Павла Скоропадського. Український історичний журнал. 2013. № 3. С. 63–79.
21. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк: Тов - ство української кооперації, 1964. 624 с.

22. Віденко І. Українсько-кримські переговори та проект автономії Криму у складі Гетьманату П. Скоропадського (вересень - жовтень 1918 р.) Університет : іст.-філософ. журн. 2008. № 1 (21). С. 101–109.
23. Гай-Нижник П. Державний переворот 29 квітня 1918 р.: причини та перебіг захоплення влади П.Скоропадським. Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 132–164.
24. Гай-Нижник П. Переворот П. Скоропадського: причини і рушійні сили/ Історична і політична наука та суспільна практика в Україні. Київ: Парламентське вид-во, 2009. С.213–233.
25. Грицак Я. Нарис історії України формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. Київ, 1994. 249 с.
26. Грицак Я. Українська революція, 1914–1923: нові інтерпретації. Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісій НТШ в Україні. Вип. 2. Львів, 1999. С. 121–125.
27. Гунчак Т. Україна: Перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. Київ : Либідь, 1993. 288 с.
28. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Т.2: Українська гетьманська держава 1918 року. Київ, 2002. 351 с.
29. Задунайський В. Скоропадський Павло Петрович. Довідник з історії України. Т. 3. Київ, 1999. С. 187–190.
30. Зимина В.Д. Внутренняя политика белого правления П.Скоропадского. Революция и гражданская война: новое осмысление: Мат. междунар. науч. конф. Симферополь, 1995.
31. Історія української культури. у 5 т. Київ: Асамблея діл. кіл, 2003 - (Джерела з історії культури України) голов. редкол. : С. М. Урбан (голова) та ін. Т. 1-3, 2003. 641 с.
32. Калакура Я. Нові підходи до висвітлення гетьманату Павла Скоропадського в сучасній українській та зарубіжній історіографії. Архіви України. 2011. № 2-3(273). С. 262–274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2011_2-3_28.

33. Калакура Я. Образ гетьманату в новітній історіографії. Гетьманат Павла Скоропадського: історія, постаті, контрверсії. Київ, 2008. С. 69–77.
34. Калинчук Д. Гетьманоміка. Про фінанси й економіку держави Скоропадського . URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/07/15/130690/>
35. Кульчицький С. В. Українська Держава часів Гетьманщини. Український історичний журнал. 1992. № 7–8. С. 68–69.
36. Латиш Ю. В. Гетьман Павло Скоропадський: історичний портрет на тлі епохи. Соціальна історія: науковий збірник. 2008. Випуск 3. С. 59–66.
37. Малик Я. Українське селянство за умов гетьманського режиму. Історія України. 1998. № 18. С. 6.
38. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Київ: Абрис, 1991. 564 с.
39. Осташко Т. В'ячеслав Липинський – історик, політик, дипломат. Україна дипломатична: науковий щорічник. 2002. Вип. 3. С. 656–659.
40. Павлюк О., Сідак В. Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920). Нариси з історії дипломатії України. Київ: Альтернативи, 2001. 320 с.
41. Папакін Г. Гетьман Павло Скоропадський та Українська академія наук: проблема пошуку президента. Український історичний журнал. 2018. № 6. С. 53–60.
42. Папакін Г. Доля національної еліти України та Фінляндії на зламі епох: Павло Скоропадський і Карл Густав Маннергейм. Етнічна історія народів Європи. 2000. Вип. 5. С. 53–58. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2000_5_13
43. Папакін Г. Павло Скоропадський: перші роки на еміграції. Український історичний журнал. 2008. № 4. С. 81–95.
44. Полонська-Василенко Н. В. Історія України. В 2 т. Том 2. Київ: Либідь, 1995. 611 с.
45. Про заснування Української Академії Наук. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/100-rchchya-nan.docx>

46. Проданюк Ф. М. До питання про внутрішню політику Держави Павла Скоропадського. Останній Гетьман: Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського (1873-1945). Київ: Академпрес, 1993. С. 56–65.

47. Реєнт О. Павло Скоропадський на чолі Української держави. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2003. 10. С. 144–160.

48. Рум'янцев В. Павло Скоропадський в українському державотворенні (до 140-річчя з дня народження). Вісник Академії правових наук України. 2013. № 1. С. 34–43.

49. Савченко В. А. Павло Скоропадський – останній гетьман України. Харків, 2008. 378 с.

50. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука/ Київ: Либідь, 1991. 512 с.

51. Ульяновський В. І. Гетьман Павло Скоропадський і справа заснування Української академії наук. Український історичний журнал. 2008. № 6. С. 26–38.

52. Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського). Київ, 1997. 318 с.

Дисертації та автореферати

53. Агафонова Н.В. Становлення національної системи освіти в Україні, 1917-1920 роки: Автореф. Дис. ... канд. Іст. Наук / Одес. Ун-т. Одеса, 2008. 200 с.

54. Гнатюк С. Л. Внутрішня політика Гетьмана П. Скоропадського. (1918 р.): Українська історіографія проблеми. Дис... канд. істор. наук. Київ, 2002. 249 с.

55. Грибоедов С. В. Українська держава гетьмана П. Скоропадського: історіографічне дослідження. Дис... канд. істор. наук. Київ, 2001. 192 с.

56. Передерій І. Г. Становлення основ національної системи освіти в Україні за доби Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.): Автореф.

Дис... канд. Іст. Наук: 07.00.01 / Київський держ. Ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2008. 19 с.

57. Подковенко Т. О. Становлення системи законодавства України в 1917-1920 роках (Українська Центральна Рада, Гетьманат П.Скоропадського, Директорія УНР). – Рукопис. Дис. Кан. Іст. Наук/ Т. О. Подковенко. Київ, 2004. 21 с.

58. Самандас Н. В. Становлення і розвиток системи державних органів управління освітою в Україні (1917 – 1941 рр.): Автореф. Дис. Канд. Наук з держави, управління / Н. В. Самандас. 2011. 20 с.

Підручники і методичні посібники

59. Баханов К. Оновлення змісту сучасної шкільної історичної освіти. К: Основа. 2008. 167 с.

60. Єрмаков І Компетентісний потенціал проектної діяльності. Проектна діяльність у школі. упор. М. Голубенко. К : Шкільний світ, 2006. С. 38-51.

61. Пометун О. Пироженко А. Інтерактивні технології . Київ: Освіта, 2002. 250 с.

62. Пометун О. І. Фрейман Г.А. Практика реалізації компетентісного підходу у суспільствознавчих дисциплінах. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К.: К.І.С, 2004. 540 с.

63. Програма з історії України. Т: Ранок, 2020.

64. Родигіна І. Компетентісно орієнтований підхід до навчання. К: Основа, 2014. 280 с.

65. Савченко О.Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти . К: К.І.С, 2004. 157 с.

66. Селевко Г. Компетентності та їх класифікація. Народна освіта. Збірник сучасні технології в освіті. 2008. С.138-150.

67. Старєва А.М. Методика навчання історії : особистісно орієнтований підхід./навч. метод. посіб. Миколаїв: Іліон, 2007. 152 с.

68. Ткачова Н.О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі. Х: Каравела, 2006. 300с.

69. Труханенко Г. Різні підходи до визначення воняття «Інформаційна компетентність» у сучасній літературі. Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Педагогічні науки. 2012. № 107 (2). С. 193-197.

70. Фідря О. Просторова компетенція та картографічні вміння в шкільних курсах історії. Історія в школах України. № 7-8. 2008. С.17-29.

71. Формування компетентностей учнів основної школи у навчанні історії: методичні рекомендації . Київ: Інститут педагогіки, 2017. 365 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Національна бібліотека Української Держави, 1918

Джерело URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyi-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/rozvytok-osvity-i-nauky-pid-chas-ukrayinskoyi-revolyuciyi-1917-1921-rokiv>

Додаток Б

Найпопулярніші книгодрукарні 1918

Джерело: Українська держава гетьмана П. Скоропадського: історіографічне дослідження [55]

Додаток В

Розвиток культури України за доби Української Держави П.
Скоропадського

Джерело: Гетьманська держава П. Скоропадського і кооперативний рух: на перетині інтересів культурно-просвітницької діяльності [18]

Додаток Г

У приміщенні Троїцького народного дому розпочав свою роботу Український національний театр

Джерело URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/www.bbc.com/ukrainian/blog-history-39799454.amp>

Додаток Д

«Молодий театр» Л. Курбаса

Джерело URL:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D0%B0%D1%82%D1%80_\(%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%8F_%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D0%B0%D1%82%D1%80_(%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%8F_%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%B0))

Додаток Е

Новостворений Державний симфонічний оркестр України

Джерело URL: <http://www.nsou.com.ua/history.html>

Одна із робіт школи українського бойчукізму, виконана Михайлом Бойчуком «Портрет Василя Седляра» (1927) – одного з найбільш яскравих учнів Бойчука

Джерело URL: <https://artarsenal.in.ua/education/proekt/myhajlo-bojchuk-portret-vasylya-sedlyara-1927/>

Пам'ятник Тарасові Шевченку (Ромни)

Джерело URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/71325_pamyatnik-tarasu-shevchenko-romny.htm

Додаток 3

Витяги з наказу міністра народної освіти О. Василенка «Про утворення національної нижчої початкової школи»

...У той час, коли наша держава творить культурно-національні цінності (одкриває Українські державні університети, академії, гімназії і т. п.) і напружує всі духовні й матеріальні сили, щоб дати українському народові рідну національну школу, коли не можна допустити ні одного кутка без української школи, нижча початкова школа для українського народу мусить обов'язково як слід підготувитись до навчання на українській мові і забезпечити себе підручниками і вчителями в першу чергу...

...Тому Міністерство освіти пропонує всім губерніальним і повітовим земським і міським управам у контакті з губерніальними і повітовими комісарами освіти негайно приступити до з'ясування стану шкіл з цього боку, щоб з наступного 1918—1919 шкільного року, навчання в школах для українського люду велося українською мовою у всіх групах нижчої початкової школи на всім просторі України....

Джерело URL: Становлення системи законодавства України в 1917-1920 роках [57]

Перші 12 дійсних членів УАН

Багалій Дмитро Іванович
— український історик,
філософ та громадський
діяч. Ректор
Імператорського
Харківського університету.

Агатангел Юхимович
Кримський — український
історик, сходознавець,
мовознавець, вчений,
орієнталіст, письменник і
перекладач, поліглот, один
з організаторів Академії
наук України.

Микола Іванович Петров
— історик української
літератури і української
науки, етнограф, церковний
історик, літературознавець,
мистецтвознавець,
археолог, краєзнавець,
громадський діяч.

Степан Йосипович Смаль-
Стоцький — український
мовознавець і педагог,
літературознавець;
визначний громадсько-
політичний, культурний,
економічний діяч
Буковини.

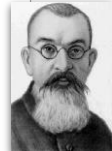
Володимир Іванович
Вернадський — український
та російський науковець та
філософ. Природознавець,
засновник геохімії,
біогеохімії та радіогеології,
вчення про біосферу,
ноосферу, космізм.

Степан Прокопович
Тимошенко — український,
американський та
німецький вчений у галузі
механіки. Батько
теоретичної механіки.

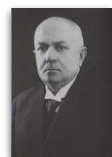
Кашенко Микола
Феофанович — біолог,
один з перших українських
академіків, доктор
медицини та зоології,
засновник
акліматизаційних садів у
Томську та Києві.

Павло Аполлонович
Тутковський — український
геолог, географ і педагог.
Один з основоположників
геології й географії України,
дійсний член Української і
Білоруської академії наук та
Наукового товариства імені
Шевченка.

Михайло Іванович Туган-
Барановський —
український вчений-
економіст.

Тарановський Федір
Васильович — російський,
український та сербський
правознавець, історик і
теоретик права, доктор
державного права,

Володимир Андрійович
Косинський — український
і російський економіст,
професор, академік УАН,
міністр праці Української
Держави.

Левицький Орест Іванович
— український історик,
етнограф, письменник.

Додаток I

Напрями діяльності Української академії наук

Джерело: Павло Скоропадський та Українська академія наук: проблема пошуку президента [41]

Додаток Й

Реформи українізації П. Скоропадського у сфері освіти, науки та культури:
діяльність, здобутки та прорахунки

Сфера	Діяльність	Здобутки та прорахунки
Освіта та наука		
Культура		
Релігія		

Джерело: власна розробка

План-конспект уроку з предмету Історія України

Урок 10

10 клас

Тема: Культурно-освітня складова внутрішньої політики Української держави гетьмана Павла Скоропадського

Мета:

навчальна:

- ознайомити учнів із особливостями освітньо-культурної політики Скоропадського; / *інформаційна*
- сформулювати в учнів уявлення про науку, освіту та культуру в Українській державі; / *інформаційна*
- визначити специфіку введення українізації до управлінського апарату; / *інформаційна*
- забезпечити засвоєння учнями інформації про роль розвитку культурно-освітньої складової саме за гетьманату; / *інформаційна*

розвивальна:

- розвивати пам'ять учнів, набути під час повторення та вивчення навчального матеріалу (на основі письмових та усних відповідей, вправи «Займи позицію», «Асоціативний куш», «Снігова куля», «Мозковий штурм», «Передай естафету»); / *інформаційна, логічна*
- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою («Знавець карти» - карта «Українська Держава Павла Скоропадського, <http://geacron.com/home-en/?sid=GeaCron908555>); / *просторова*
- розвивати аксіологічну компетентність за допомогою характерних запитань (групова персоніфікація); / *аксіологічна, інформаційна, логічна*

- формувати критичне мислення на основі прогнозування та відповідних запитань («Мозковий штурм», «Ситуаційний аналіз»); / *логічна*
 - виховувати вміння працювати в групах (групова персоніфікація «Займи позицію») / *інформаційна, логічна*
 - формувати навички роботи з ілюстраціями (фото відомих художників та їх картин, скульптори та їх роботи, знімки храмів); / *інформаційна, логічна*
- виховна:*
- виховувати толерантне ставлення до думки своїх друзів на прикладі обговорення позитивних та негативних чинників діяльності Павла Скоропадського у сфері культури, освіти та науки / *громадянська, соціальна, інформаційна*
 - виховувати шанобливе ставлення до української культури як частини загальноєвропейської культури (на основі фактів діяльності Скоропадського та його прибічників);/ *культурознавча*
 - виховати шанобливе ставлення до подій минулого на основі пояснення про активну громадянську позицію тодішнього цвіту нації/ *інформаційна, громадянська*
 - підвести учнів до висновку про самоцінність людських якостей (на основі фактів про побутове та соціальне життя); / *інформаційна, громадянська*
 - виховання прагнення до прекрасного (на основі ілюстрацій та зображень архітектури, картин художників які творили в період Української Держави) / *культурознавча, інформаційна*
 - виховати особисті якості свідомого громадянина (на прикладі фактів про творчість в надважкий для цього час); / *громадянська, інформаційна*
 - виховувати виконавську дисципліну, акуратність, охайність (на основі групової персоніфікації) / *громадянська, інформаційна, соціальна*

- виховувати почуття колективізму (на основі групової персоніфікації); / *інформаційна, громадянська, соціальна*
 - формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Снігова куля»); / *мовленнєва*

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник «Історія України 11 клас, О.К. Струкевич – 2018 р, контурна карта Українська революція 1917-1921 рр., роздатковий матеріал. Інтерактивна карта онлайн

Основні дати:

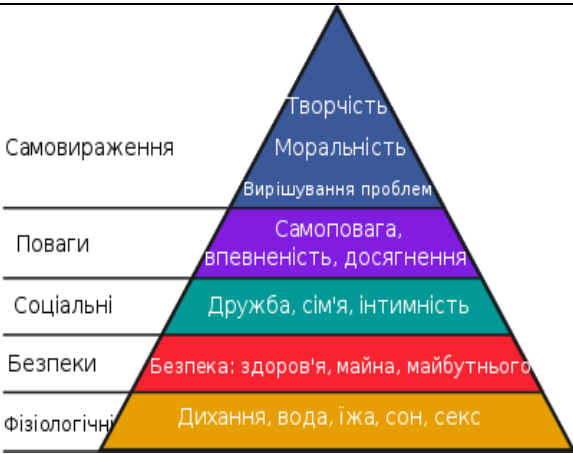

- **29 квітня-14 грудня 1918р.** – правління П.Скоропадського
- **6 жовтня 1918 р** відкриття у Києві Державного українського університету;
- **22 жовтня 1918 р** відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету;
- **листопад 1918 р** заснування Національної бібліотеки Української Держави (нині – Національна бібліотека імені В. Вернадського НАН України);
- **14 листопада 1918 р** заснування Української академії наук;

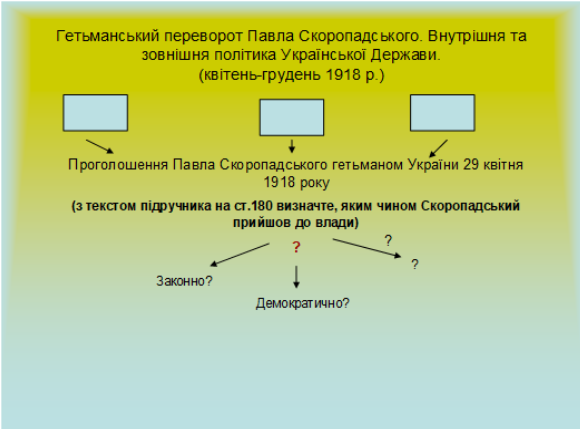
Основні терміни: Українська Держава, Гетьманат, автокефалія, УАН, бойчукісти

Основні історичні постаті: Павло Скоропадський, Микола Василенко, Іван Кавалерідзе, В. Вернадський, Г. Нарбут, В. та Ф. Кричевські, митрополит Володимир, Іван Огієнко, Л. Курбас, М. Лисенко, П. Саксаганський, М. Бойчук

План уроку

- 1.Науково-освітня сфера за гетьмана П.Скоропадського
- 2.Розвиток культури в період Української Держави
- 3.Церковно-релігійне життя в часи гетьманату

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх. Доброго дня! Я радий Вас всіх бачити та чути. Як ваш настрій? Як ваші справи? Всі здорові? Головне бережіть себе. Урок у нас сьогодні буде насичений цікавими елементами, сподіваюсь для кожного продуктивний. Хто буде активним, той отримає додаткові бали. Розпочинаємо	Україна починається з тебе. (В'ячеслав Чорновіл)	логічна
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання	*Виконання учнями завдань	https://quizizz.com/join/quiz/62739831831626001d591480/start?studentShare=true Вправа «Снігова куля» Спробуйте згадати якнайбільше термінів попередньої теми разом із їхніми визначеннями. (всі учні)	Залучено всі Логічна/ інформаційна
3 хв	III. Мотиваційний етап	 <p>Зверніть увагу на цю піраміду Маслоу Вказано потреби без яких людина не може повноцінно жити, і можемо звернути увагу на те</p>	*Як гадаєте для чого потрібно вивчати культурні надбання минулого? (всі учні) Метод «Мікрофон»* розгляньте зображення Вправа «Асоціативний куц» (всі учні) - Що таке ? Які асоціації виникають у вас? 	Аксіологічна логічна логічна (запис на дошці)

		що більшість з них була актуальною і 100 років назад, оскільки формування Української Держави відбувалось через українізацію. Таким чином створились сприятливі умови для самовираження тодішньої інтелігенції.		
2 хв	IV Актуалізаційний етап	 <p>Народ мій український чесний, тихий і роботящий, що ніколи в житті не зазіхав на чуже, потерпас і гине, спантеличений, обездолений... Болить у мене серце день і ніч... (Олександр Довженко)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Яку епоху ми зараз вивчаємо?(Гайнюк) 2. Які характерні риси цієї епохи? (Кіт) 3. Хто може сказати який стан культури та науки був за період УЦР?(Пайш) 4. Як гадаєте для чого потрібно вивчати культурні на наукові минушини?/Всі учні <p><i>*Прокоментуйте вислів</i></p>	хронологічна хронологічна логічна аксіологічна логічна/ інформаційна
20 хв	V Етап вивчення нового матеріалу	<p>Насамперед пригадаємо як гетьман Павло Скоропадський прийшов до влади</p> <p>Загалом гетьман Павло Скоропадський проводив широку внутрішню політику:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сільському господарстві • Державному апараті • Розбудові армії • <u>Культурно-освітній</u> /інформаційна 	<p>*Питання до учнів</p> 	Логічна

		<p>Мотиваційна та настановча бесіда, про важливість всього українського. Показати на практиці інших країн з чого починається асиміляція та підкорення впродовж історії. Направити активну розумову діяльність учнів порівняння подій 1917-1921 рр. із ситуацією сьогодення./інформаційна</p> <p style="text-align: center;">I.</p> <p>Важливою сферою для Міністерства було створення системи учбових закладів, яка спромоглася б зрівняти можливості переходу студентів з нижчих навчальних закладів у вищі. В травні 1918 р., уряд переконував, що втілюватиме концепцію – Українізації у сферах науки, освіти та культури.</p> <p>Початкова школа - 4 роки і безкоштовно. Вони були найкраще укомплектовані як матеріальною базою, так і українськими кадрами.(130 підручників, 2 млн. примірників, асигновано 88 987025 крб</p> <p>На початку гетьманування було засновано 50 державних середніх шкіл (40 українських та 10 реальних шкіл. Асигнувалось 510000 крб. на облаштування зазначених закладів та 395 727 крб. на їх утримання в 1918 р. Існували іменні стипендії відомих українців./інформаційна</p>	<p style="text-align: center;">«Мозковий штурм»</p> <p>*На вашу думку з чого починається українізація. (Всі учні)</p> <p>*Чому одним з перших кроків були реформи в школах? (Романюк)</p> <p>1. Які кроки були зроблені щодо реформування? (Стельмашук)</p> <p>2. Чому, на ваш погляд, була здійснена спроба відродження українського? Що вона мала змінити (Атаманюк)</p>	<p>Аксіологічна</p> <p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Аксіологічна/ Інформаційна</p>
--	--	---	---	--

***роздатковий матеріал**

Заповнюється впродовж уроку 1,2 колонки, 3 колонка самостійно на домашнє завдання

Інформаційна/
Логічна

Сфера	Діяльність	Здобутки та прорахунки
Освіта та наука		
Культура		
Релігія		

Микола Василенко – міністр освіти

- заснував нові школи з українською мовою викладання;
- не викорінював російські школи
- через брак україномовних кадрів , організував заклади підготовки вчителів
- Ввів вивчення обов'язкових предметів в школі: українська мова; історія України; географія./інформаційна

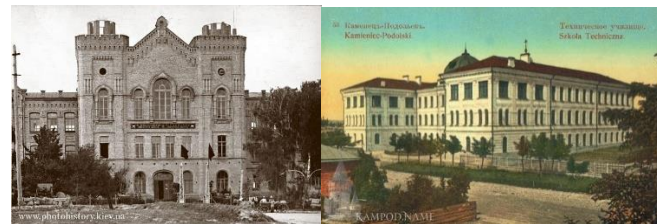

Робота з візуальним джерелом*(всі учні)

Логічна

***Чи однакову роль відіграло відкриття університетів зараз та 100 років назад (Всі учні)**

Аксологічна/
хронологічна

м. Київ

м. Кам'янець-Подільський

		<p>Особливості розвитку</p> <ul style="list-style-type: none"> - працюють 68 спеціалістів - 1600 студентів <p>Відкриття 4 факультетів:</p> <p>Історико-філологічний (Григорій Павлецький)</p> <p>Медичний Овксентій (Корчак-Чепурківський)</p> <p>Юридичний (Михайло Туган-Барановський</p> <p>Фізико-математичний (Федір Швець)/інфор.</p> <p>Кам'янець-Подільський</p> <p>Факультети:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ історико-філологічний, ▪ фізико-математичний, ▪ правничий, ▪ богословський, ▪ сільськогосподарський. 	 <p>Іван Огієнко – ректор університету Кам'янець - Подільського державного педагогічного університету</p>	<p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p>
--	--	--	---	---

		<p>Приватний російський університет</p> <p>Факультети:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ історико-філологічний, ▪ юридичний, ▪ медичний; ▪ фізико-математичний. /інфор. <p>Українська академія наук (УАН)</p> <p><i>Діяльність</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - науково-теоретичні поглиблення - українознавчий погляд, частково з його соціальною складовою - вивчення практично-прикладного характеру <p>УАН три відділи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - історико-філологічний - фізико-математичний - соціальних наук /інфор. 	 <p>Матвій Любавський – ректор</p> <p>*На вашу думку, яку роль відіграв російський університет в тогочасний час української революції</p> <p>Робота з візуальним джерелом*(всі учні)</p> <p>Володимир Вернадський</p>	<p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p> <p>Аксологічна/ хронологічна</p> <p>Логічна</p> <p>Інформаційна</p>
--	--	--	--	--

		<p style="text-align: center;">II.</p> <p>Стосовно культури, то тут також асигнувались не малі та кошти, та підтримувалось багато сфер:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Музика - Образотворче мистецтво - Література - Театр - Українська преса - Книгодрукування /інфор. <p style="text-align: center;">Діяльність друкарень (119)</p> <p>Вік, Час, Українська школа, Сіяч, Вернигора Дзвін, Криниця, Сяйво, Друкар, Союз(Харків), Сіяч (Черкаси), Промінь (Сміла), Рух (Вовча), Народний стяг (Одеса), Селянська самоосвіта (Одеса). Загалом за час Української Держави засновано 78 таких друкарень. Осередки станом на 1918 р. в Києві 40, Катеринославі - 6, Одесі- 5. Книгодрукування не оподатковувалось, і тому досить класно розвивалось, Державне видавництво отримало 1 млн крб. /інфор.</p>	<table border="1" data-bbox="1317 247 1924 826"> <thead> <tr> <th>Сфера</th> <th>Діяльність уряду</th> <th>Ваша оцінка</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Музика</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Образотворче мистецтво</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Література</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Театр</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Українська преса</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Книгодрукування</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 20px;"> </div> <p>Софія Русова «Наша школа» Спиридон Черкасенко «Рідна школа»</p>	Сфера	Діяльність уряду	Ваша оцінка	Музика			Образотворче мистецтво			Література			Театр			Українська преса			Книгодрукування			<p>Інформаційна/ Логічна</p> <p style="text-align: center; margin-top: 100px;">Логічна</p>
Сфера	Діяльність уряду	Ваша оцінка																							
Музика																									
Образотворче мистецтво																									
Література																									
Театр																									
Українська преса																									
Книгодрукування																									

		<p style="text-align: center;">Активізація різновидної української преси.</p> <p>Восени 1918 р. українською виходило 83 часописи. Вихід педагогічних, школярських, дитячих, студентських часописів. "Наше минуле" (Київ, 1918-1919 рр.) ред. В.Королева-Старого; "Літературно-критичний альманах" (1918 "Шлях" (1917-1918) Усього 1918 р. діяло 212 видань. /інфор.</p> <p style="text-align: center;">Театр</p> <ul style="list-style-type: none"> - Трупа М.Садовського, - «Молодий театр» Л.Курбаса - Музичнодраматична школа М.Лисенка - Київська російська опера (міський театр) - Державний народний театр під керівництвом П.Саксаганського. <p>За час Української національної революції створено приблизно 40 національних проф. драматичних і музичних театрів, 400 напівпроф. театральних труп та 9 тис. колективів самодіяльності /інфор.</p> <p style="text-align: center;">Образотворче мистецтво</p> <p>Художники Української академії мистецтв Василь Кричевський, Федір Кричевський, Микола Бурачек, Олександр Мурашко, М.Бойчук(школа Бойчукістів) Г.Нарбут, Ф.Ернст, /інфор</p> <p>Студентів було від 140 до 400. Нарбут створив перші грошові знаки.</p>	<p style="text-align: center;">«Мозковий штурм»</p> <p>Наскільки сильну роль відігравала українська преса в той час, та як можна оживити пресу сьогодення (ефектну назву) і чи потрібно це взагалі? (Всі учні)</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <p style="text-align: center;">*Наскільки авторитетними є театри сьогодення. Розвивають вони якісь духовні переконання, чи все ж таки це пережиток минулого? (Ватраль)</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>	<p>Аксологічна/ хронологічна</p> <p>логічна</p> <p>Аксологічна/ хронологічна</p>
--	--	--	--	--

У Києві, Полтаві, Чернігові була картинна галерея, та майстерня декоративного мистецтва. У 1918 р. було відкрито дитячу художню школу (О. Екстер) /інфор

Література

Друкувалась література українських класиків Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, М. Коцюбинського, І. Котляревського, І. Франка, В. Стефаника. У 1918 р. видано збірку П. Тичини «Сонячні кларнети». Видано працю І. Огієнка «Українська культура». Історична література - М. Грушевського «Ілюстрована Історія України», В. Антоновича «Про козацькі часи в Україні». /інфор

Українською видавалися зарубіжні твори: Д. Лондона, Г. Мопассана, Оноре де Бальзака.

Архітектура

Іван Кавалерідзе. відкрито 27 жовтня 1918 року. Ініціаторами виступили роменські залізничники, і його встановили на тому ж місці, де в 1845 році стояв намет Тараса Григоровича Шевченка. /інфор

«Мозковий штурм»

Наскільки сильну роль відігравала українська література, як художня так і історична в той час. Зрівняйте джерела отримання знань тоді та зараз. (Всі учні)

Про що свідчить цей вчинок роменських залізничників, чи є це фактором високої самоідентифікації навіть при важкому тодішньому становищі? (Пророк)

логічна

Аксологічна/
хронологічна

Аксологічна/
хронологічна

		<p style="text-align: center;">III.</p> <p>*роздатковий матеріал /інфор</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>	<p>Церковно-релігійне життя учні опрацьовують самостійно та повинні дати відповідь на запитання</p> <p>*Прокоментуйте «В самостійній державі має бути і самостійна церква. автокефалія української церкви — це не лише церковна, але й національно-державна наша необхідність». (Лучка)</p>	<p>Інформаційна/ логічна</p> <p>Логічна/ аксіологічна</p>
6 хв	VI. Закріплення та систематизація знань	<p style="text-align: center;">Гра «Знавець карти»/просторова</p> <p>-Вкажіть території Української Держави -Вкажіть на карті основні мистецтво-культурні центри? - Які були сусіди Української Держави того часу?</p> 	<p>1. Чи дізнались ви для себе щось нове?(Кіт) 2. Чи хороший у вас настрій?(Гайнюк) 3. Гра «Естафета» Кожен учень повинен назвати 1 термін/1 асоціацію/1 дату/1 прізвище/цікавий факт ,який стосується нашої сьогодишньої теми і передати естафету своєму однокласнику.</p>	<p>Логічна Логічна</p> <p>Хронологічно-логічна</p>

